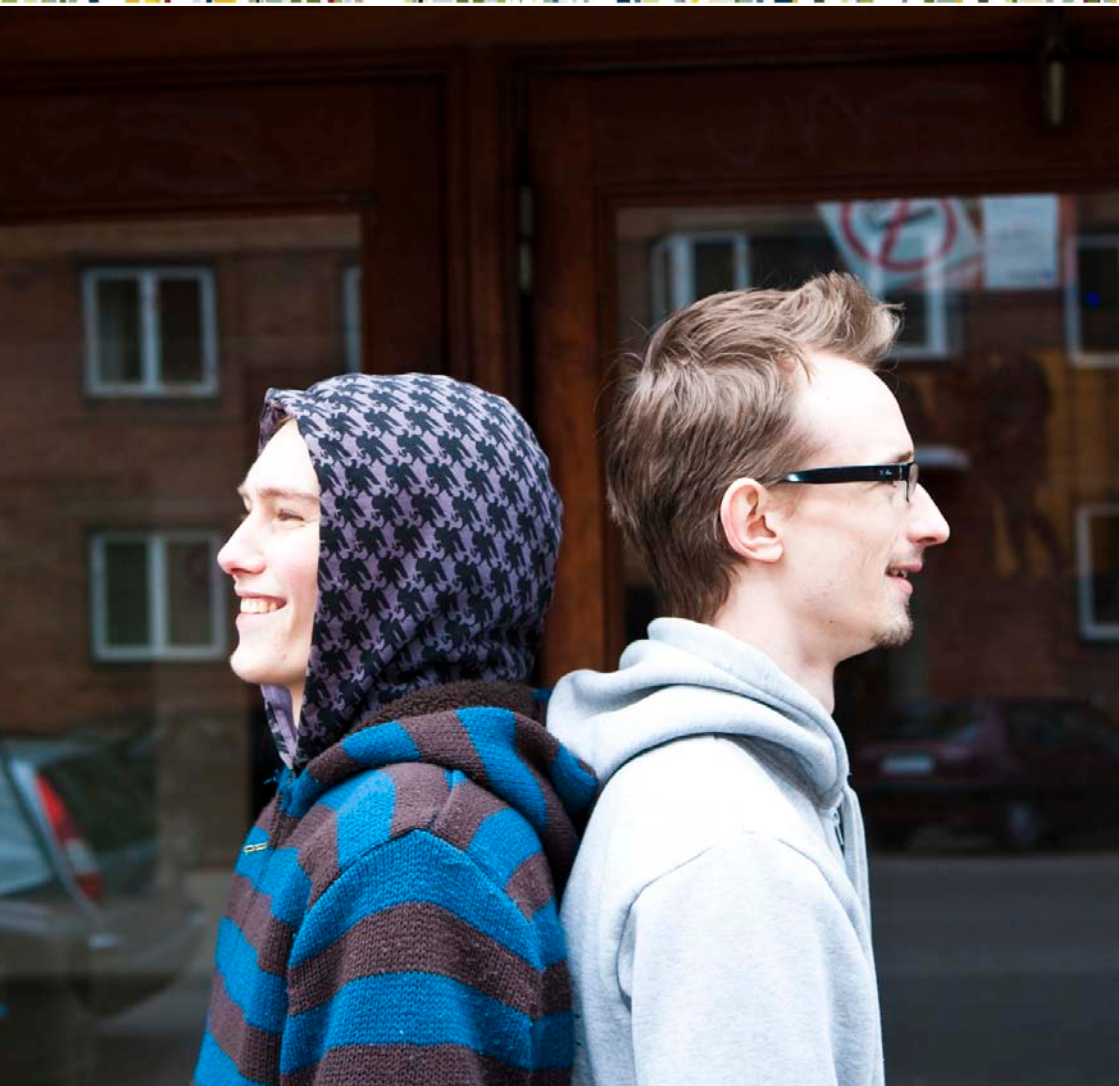

Jill Mehlbye

Specialundervisningens effekt – elevernes uddannelsesforløb efter folkeskolen

Publikationen *Specialundervisningens effekt – elevernes uddannelsesforløb efter folkeskolen* kan downloades fra hjemmesiden www.akf.dk

AKF, Anvendt KommunalForskning
Nyropsgade 37
1602 København V
Telefon: 43 33 34 00
Fax: 43 33 34 01
E-mail: akf@akf.dk

© 2009 AKF og forfatteren

Mindre uddrag, herunder figurer, tabeller og citater, er tilladt med tydelig kildeangivelse. Skrifter, der omtaler, anmelder, citerer eller henviser til nærværende, bedes sendt til AKF.

© Omslag: Phonowerk, Lars Degnbøl

Forlag: AKF
ISBN: 978-87-7509-925-2
i:\08\..\forlaget\jm\2746\2746_specialundervisningens_effekt
December 2009

AKF, Anvendt KommunalForskning

AKF's formål er at levere ny viden om væsentlige samfundsforhold. Hovedvægten ligger på forskning i velfærds- og myndighedsopgaver i kommuner og regioner. Det overordnede mål er at kvalificere beslutninger og praksis i det offentlige.

Jill Mehlbye

Specialundervisningens effekt - elevernes uddannelsesforløb efter folke- skolen

AKF, Anvendt KommunalForskning
2009

Forord

Foreliggende rapport præsenterer resultaterne af en undersøgelse gennemført af AKF om specialundervisningen i folkeskolen og effekten af denne. Undersøgelsen er en del af det fireårige forskningsprogram om "*Specialpædagogiske indsatsformer og disses effekt*", som gennemføres i samarbejde med DPU, og som finansieres af det tværfaglige velfærdsprogram.

Undersøgelsen omfatter 128 unge fra 25 forskellige specialskoler og folkeskoler med specialklasser rundt om i landet. De unge følges fra 9.-10. skoleår, og videre frem tre år efter de har forladt grundskolen.

Undersøgelsen indledtes i efteråret 2005 og afsluttedes efteråret 2009.

Den foreliggende publikation omfatter en del 1 og del 2. I del 1 præsenteres resultaterne af de unges skolegang i specialklasse. Denne del udgør de væsentligste resultater, som præsenteredes i første rapport fra undersøgelsen. I del 2 præsenteres undersøgelsens resultater om de unges forløb de første to til tre år efter, at de har forladt grundskolen.

Der er tidligere udgivet en 1. delrapport fra undersøgelsen, som især redegør for resultaterne fra første del af undersøgelsen om specialundervisningen i folkeskolen "*Specialundervisningselever skolegang og tiden efter*" af Jill Mehlbye (2008).

Undersøgelsen er gennemført af programleder Jill Mehlbye. Cand.mag. Katrine Willaa har været medarbejder på undersøgelsen og har bearbejdet de kvantitative data fra de årlige spørgeskemaundersøgelser blandt de unge og deres forældre og ligeledes gennemført telefoninterview med de unge og deres forældre. Julie Bang, Kristina Grüenberg, Flemming Troels Jensen og Louise Schantz har bistået i gennemførelsen af interview med de unge.

De unge, deres forældre og lærere på specialskoler og specialklasser skal have en stor tak for deres bidrag til undersøgelsens gennemførelse, uden dem havde undersøgelsen ikke kunne gennemføres.

I undersøgelsen er unge, deres forældre og skolerne sikret anonymitet. Alle navne er således opdigtede og særlige karakteristika, som kunne føre til identifikation af personer eller skoler, er ændret eller udeladt. De opstillede cases om de unge må ikke gengives i andre medier end det foreliggende.

Jill Mehlbye
November 2009

Indhold

1	Sammenfatning og konklusion	9
1.1	Sammenfatning	9
1.2	Konklusion	18
2	Formål, metoder og datagrundlag	21
2.1	Formål	21
2.2	Problemstillinger	21
2.3	Metoder og datagrundlag	22
2.4	Lærernes beskrivelse af de 128 unge i undersøgelsen	28
Del 1	De unge i folkeskolen	30
3	Skolernes undervisning og udslusning	31
3.1	Introduktion	31
3.2	Elevsammensætningen på de besøgte skoler	31
3.3	lærernes uddannelse og kompetencer	33
3.4	Visitationen til specialundervisning	34
3.5	Mål for undervisningen i afgangsklasserne	37
3.6	Undervisningens tilrettelæggelse	38
3.7	Udslusningen fra folkeskolen	40
3.8	Konklusion	44
4	De unge om specialundervisningen i folkeskolen	47
4.1	De unges oplevelse af undervisningen	47
4.2	De unges sociale relationer og trivsel	50
4.3	Forældrene om specialundervisningen	51
4.4	Konklusion	55
Del 2	Efter folkeskolen	57
5	De unges vej ud af folkeskolen	58

5.1	Planer for elevernes videre uddannelsesforløb	58
5.2	De unges egne planer og forventninger	59
5.3	Forældrenes forventninger til de unges fremtid.....	63
5.4	Konklusion	65
6	De unges første år efter grundskolen	67
6.1	Introduktion	67
6.2	Hvor gik de unge hen første år efter folkeskolen?	67
6.3	Forløbet på den ny uddannelse/aktivitet - interview med unge	70
6.4	Konklusion	75
7	Efter det første år – hvor gik de unge hen?.....	76
7.1	Introduktion	76
7.2	Hvor fortsatte de unge efter det første år?	76
7.3	De unge fortæller om deres forløb efter folkeskolen	79
7.4	Forældrene om hjælpen fra kommunen	87
7.5	Konklusion	93
8	De unges selvbillede: Cases	95
8.1	De unges fortællinger om sig selv.....	95
8.2	Paul	96
8.3	Dorte	99
8.4	Marianne	102
8.5	Konklusion	106
	Litteratur	108
	English Summary	110

1 Sammenfatning og konklusion

1.1 Sammenfatning

Baggrund, formål, metoder og datagrundlag

Omkring 50.000 elever modtog i 2008 specialundervisning i folkeskolen. De udgør 8% af alle elever. Selvom det er mange, og det er en stor og dyr post på de kommunale budgetter, ved vi meget lidt om, hvordan denne specialundervisning fungerer og med hvilken effekt. Det er noget AKF har taget op i den foreliggende undersøgelse. Effekten er vurderet dels ved at spørge til de unges tilfredshed med og udbytte af deres skolegang, dels ved at følge deres uddannelses- og beskæftigelsesforløb efter folkeskolen.

Undersøgelsen indledtes efteråret 2005 og afsluttedes efteråret 2009. Undersøgelsen omfatter 128 unge i specialskoler og specialklasser, som henholdsvis i 2006 og i 2007 forlod folkeskolens afgangsklasser. De unge følges frem til foråret 2009. Det betyder, at nogle unge følges i tre år (de unge der forlod folkeskolen i 2006), og andre unge følges i to år (de unge, der forlod folkeskolen i 2007).

Undersøgelsen er gennemført ved hjælp af årlige spørgeskemaundersøgelser suppleret med telefoninterview med de unge eller deres forældre, når hverken de unge eller deres forældre svarede på spørgeskemaet trods rykkere. Desuden er der gennemført spørgeskemaundersøgelse med de unges lærere, mens de unge gik i folkeskolens afgangsklasse, og besøgsinterview på 12 af de 25 skoler, som indgik i undersøgelsen. Endelig er der gennemført en dyberegående analyse af 30 udvalgte unges uddannelsesmæssige og beskæftigelsesmæssige forløb efter folkeskolen ved personinterview.

Det første år efter skolen er svarprocenten blandt de unge relativt høj. De følgende år falder den. Blandt de 128 unge, som deltog i undersøgelsen, var den samlede svarprocent et år efter, at de havde forladt folkeskolen på 91%, to år efter var den på 80% og tre

år efter (2006-årgangen) på 63%. På denne måde er svarprocenten så høj, at man med rimelighed kan konkludere, at undersøgelsen er repræsentativ for den gruppe unge, der indgik i undersøgelsen.

De unge i undersøgelsen

Gruppen af unge på 128 elever er forholdsvis bredt sammensat, da vi alene tog udgangspunkt i, at eleven gik i specialklasse. Der er tale om unge, som er svagt begavede (fx Downs syndrom), unge med opmærksomheds- og kontaktforstyrrelser (ADHD, autisme og Aspergers syndrom), unge med svær dysleksi (ordblindhed) og endelig (den største gruppe) elever med generelle indlæringsvanskeligheder, som især havde vanskeligheder med grundfagene dansk og matematik. Desuden indgår en gruppe unge, som fortrinsvis må betegnes som unge med socio-emotionelle problemer, dvs. de udviser svære adfærdsmæssige problemer, som er deres ”primære handicap”, og som har resulteret i faglige vanskeligheder. Der indgår desuden både unge med dansk etnisk baggrund og unge med anden etnisk baggrund end dansk.

Hvad angår elevernes sociale baggrund indgår der både elever, hvis forældre selv har haft indlæringsvanskeligheder, og som evt. som voksne har en løs tilknytning til arbejdsmarkedet i form af kortere eller længere perioder med ledighed. Der indgår også elever med stærk social baggrund med veluddannede forældre, som har en fast tilknytning til arbejdsmarkedet. Undersøgelsen viser, at elevernes sociale baggrund har en stor betydning for den støtte, de unge kan få og får hjemmefra, både mens de går i folkeskolen og i deres uddannelsesforløb efter folkeskolen.

Vilkår for specialundervisningen i folkeskolen

Undersøgelsesgruppen af unge afspejler således den meget store spredning, der er i gruppen af elever, der henvises til specialklasse, og dermed også de store udfordringer lærerne i specialklasserne står overfor.

Det påpeges således i undersøgelsen såvel fra skolernes side som fra de unges side, at der i specialklasserne er meget store forskelle i elevernes faglige forudsætninger, hvilket giver vanskeligheder i en undervisning, der skal tilrettelægges individuelt ud fra de enkelte elevers behov.

Fra skolernes side påpeges desuden både manglen på uddannede specialundervisningslærere og manglen på kvalificeret faglig supervision af lærerne i specialundervisningen samt behovet for en mere grundig visitation og revisitation af elever til specialundervisningen. I dag sidder der, ifølge skolerne, "fejlhenviste elever", der forbliver i specialklassen, selvom de burde henvises til et andet tilbud. Ifølge skolerne skyldes det, at såvel visitationen som den årlige revisitation af elever til specialklasse ikke er tilstrækkelig grundig.

Der er således tegn på, at lærerne i specialundervisningen er i en svær situation, hvor de ofte stilles over for mange forskellige og måske modsætningsfyldte krav, som kan være svære at opfylde på grund af de ofte meget forskellige vilkår skolerne og lærerne har for at levere undervisning af høj kvalitet.

Elevernes opfattelse af specialundervisningen i folkeskolen

De unge i undersøgelsen er typisk visiteret til specialundervisning i 5.-7. klasse, andre er allerede i skolens første klasser blevet henvist til specialundervisning.

Det overvejende billede er, at de unge oplevede, at det var en stor lettelse for dem at komme i specialklasse. Både fordi de blev undervist sammen med andre elever, som havde faglige og evt. sociale problemer, ligesom de selv havde, og fordi de slap for den mobning, der kunne finde sted fra de andre elevers side. Desuden var der i specialklassen mere opmærksomhed på og dermed mere støtte til den enkelte elev fra lærernes side end i den almindelige folkeskoleklasse, fordi der var færre forskellige lærere og kun få elever i klassen.

Nogle unge kan fortælle om en rigtig god specialundervisning tilpasset deres evner og behov, mens andre unge kan fortælle, at de slet ikke syntes, at de lærte noget, fordi undervisningen foregik på et alt for lavt fagligt niveau med for få krav og udfordringer. Især efter at de gik ud af folkeskolen, er det en rigtig stor frustration hos flertallet af de unge, at de aldrig lærte at skrive og læse, og at de aldrig fik folkeskolens afgangsprøve.

Det er således især efter, at de unge er gået ud af folkeskolen, at de ikke føler, at de lærte nok, hvilket formodentlig især skyldes, at de efter folkeskolen mødes af krav om at kunne de mest elementære skolefærdigheder såsom at kunne læse og regne på et elementært niveau, hvilket langt fra alle kan, når de forlader folkeskolen.

På vej ud af folkeskolen

Det generelle billede er, at de unges udslusning fra folkeskolen forløber godt og grundigt. De unge er ude i forskellige arbejdspraktikker og deltager i brobygnings forløb især med de tekniske skoler i 8-10 klasse, for at de kan finde ud af, hvad de vil, og hvad de kan klare.

Fra forældreside pointeres det, at de unge også efter folkeskolen vil have svært ved at klare sig selv, og at de derfor fortsat har stort behov for støtte og vejledning.

Ud fra interviewene med de unge, viser der sig da også et billede af, at de unge får stor støtte fra omgivelsernes side i de første år, efter at de har forladt folkeskolen. Men det er ofte mange og forskellige støtte- og kontaktpersoner samt vejledere, der hjælper dem.

De unge går ud af folkeskolens specialklasse med fuld tillid til, at de nok skal klare sig. De har mange forhåbninger til fremtiden og deres fremtidige muligheder. De har planer om at få et arbejde og evt. en uddannelse samt familie og børn. Deres største mål er med andre ord at blive "helt almindelige unge", sådan som de opfatter almindelige unge. På denne måde har specialunder-

visningen vist sin positive effekt i form af, at de unge har tiltro til sig selv og tillid til, at de kan klare sig efter folkeskolen.

Men de fleste unge er sideløbende hermed fortsat præget af den negative stigmatisering, som de synes, de har fået ved at gå i specialklasse. En stigmatisering, som betyder, at de føler sig som ”de dumme”, og som de hele tiden må kæmpe med, især når der dukker problemer op i deres uddannelses- og arbejdsforløb.

De har samtidig en indsigt i, at især deres manglende læsefærdigheder hæmmer deres muligheder for at klare sig på den valgte uddannelse eller i den valgte praktik. Deres mål er derfor at få lært især de helt elementære læsefærdigheder. Det lykkes for nogen, men langt fra alle.

Forløbet de første to til tre år efter folkeskolen

Det er planen, at de fleste af de unge skal på efterskole efter folkeskolen. Efter grundskolen kommer knap halvdelen af de unge (47%) på en efterskole eller højskole for unge med særlige læsevanskeligheder, sent udviklede unge, unge med generelle indlæringsvanskeligheder o.l. Der er også enkelte unge, der kommer på produktionsskole i hjemkommunen eller i en eller anden form for arbejdspraktik med henblik på at komme på erhvervsskole (oftest teknisk skole) og få en erhvervsuddannelse. Enkelte unge, som ikke kan klare sig selv, kommer ind på en egentlig special(kost)-skole/specialinstitution for elever med fysisk/genetisk betingede handicap (fx Downs syndrom). Her er det meningen, at de skal blive, indtil de kan flytte ind i et bofællesskab med støtte sammen med andre unge i samme situation eller med samme handicap, som de selv.

Skolernes planer for de unge, der kommer på efterskole for læsesvage elever, sent udviklede unge o.l. er i de fleste tilfælde, at de skal forblive på skolen i to år. Ifølge lærerne er det, for at de kan blive mere modne samt finde ud af, hvad de egentlig vil. Det var imidlertid kun en tredjedel af de unge, som kom på efterskole efter folkeskolen, som fortsætter endnu et år på efterskolen, og en del stopper allerede midt i det første år. Uafhængigt af hvor de

unge kommer hen efter folkeskolen, er de alle fulde af mod, og de glæder sig til deres nye fremtid.

De føler sig godt støttet af de voksne omkring dem, som består af både vejledere fra kommunens UU-center (Ungdommens Uddannelsesvejledningscenter) og studievejledere på den uddannelse, de evt. er gået i gang med, samt af støttepersoner fra kommunens side (formodentlig ofte støtte-kontaktpersoner bevilliget over Serviceloven).

De unge oplever det som et frisk pust at få lov at starte forfra et helt nyt sted med mulighed for at kaste betegnelsen ”specialklasselev” af sig, hvorved de får mulighed for at skabe sig en ny identitet. Flere unge udtrykker således stor tilfredshed med at være kommet ind i en ny sammenhæng med nye muligheder.

Blandt de unge, der er på efterskole, er der ambitioner om, at de nu skal have den 9. klasses afgangsprøve, de ikke fik i folkeskolen. Efter folkeskolen er både forældre og unge således meget optaget af, at de unge lærer så meget som muligt, både hvad angår boglige færdigheder og praktiske færdigheder, da de er helt klar over, at det kræver en vis grad af læsefærdigheder at klare sig på arbejdsmarkedet og i uddannelsessystemet.

Men for flertallet af unge, viser der sig hurtigt store vanskeligheder, og de første år efter folkeskolen er præget af mange skift mellem uddannelsessteder (ofte forskellige faglige linjer på tekniske skoler) og arbejdspraktikker. Spørgsmålet er, hvad der går galt?

Hvordan klarer de unge sig på arbejdsmarkedet eller på uddannelsen?

Det gennemgående billede er, at et stort flertal af unge har flere og hyppige skift de første par år efter folkeskolen, og at de derfor i perioder går uden noget at lave, mens de venter på, at en ny mulighed dukker op. Der er ingen klar sammenhæng mellem på den ene side baggrunden for de unges henvisning til specialundervisning og deres tilfredshed med specialundervisningen i folkeskolen, og på den anden side de unges forløb er efter folkeskolen. I

stedet synes der at være tale om en række tilfældigheder. Det er især afgørende, hvilken og hvor meget støtte de får fra deres omgivelser.

Der er tale om unge, der stopper i en aktivitet, fordi de, som de selv siger, keder sig, og unge der ikke kan forblive i deres arbejdspraktik, fordi deres sociale evner, deres læsefærdigheder og deres evne til at arbejde selvstændigt er så ringe, at arbejdspladsen ikke magter at have den unge. De der klarede sig fagligt bedst i folkeskolen er naturligt nok også dem, der klarer sig bedst efter folkeskolen, hvor sådan noget som læsefærdigheder er afgørende for, hvordan de unge klarer sig.

Hver gang de unge starter på et nyt tilbud, er de fuld af optimisme og tro på, at denne gang vil det lykkes. Men så går det galt igen og efter en periode derhjemme, kommer de i gang igen og har tillid til, at denne gang lykkes det.

Når de unge i spørgeskemaundersøgelserne spørges hen over de to-tre år, hvor de følges efter folkeskolen, oplyser langt den overvejende del, dvs. 9 ud af 10 unge, at de er glade for den aktivitet, de er i gang med på det pågældende tidspunkt.

Men når man i interviewene med de 30 unge hører de forløb, de kan fortælle om, er det knap så opmuntrende at lytte til på grund af de ofte mange gange, de må skifte arbejdsplads-/uddannelse. Men man bliver samtidig imponeret over den optimisme og ihærdighed, de har på trods af modgang.

Samtidig er indtrykket også, at de unge virkelig står over for udfordringer, fordi det er ikke let at klare sig i uddannelsessystemet eller på arbejdsmarkedet i øjeblikket med de faglige og sociale krav, der stilles til de unge. Krav som de tidligere elever i specialundervisningen har svært ved at leve op til. Desuden løber disse unge også ind i de problemer, som mange andre unge løber ind i, nemlig at det er svært at finde arbejdspraktik inden for deres ønskejob. De kan derfor blive nødt til at skifte linje på teknisk skole, og gå i gang med noget, som måske ikke har samme høje prioritet.

Endelig får man også et billede af unge, som hurtigt skifter interesser. Hvilket kan være en fordel i form af fleksibilitet i forhold

til, hvor der er plads til den unge på arbejdsmarkedet eller i uddannelsessystemet, men som også kan være en ulempe i forhold til den unges vedholdenhed i forhold til at forblive i den valgte aktivitet.

Der er enkelte succeshistorier om unge, der overrasker. Den unge, der har haft store læsevanskeligheder i skolen, men som klarer en hg-eksamen uden problemer, og den unge, der får sig en arbejdspraktik, der fører videre til en læreplads og en linje på teknisk skole, som han/hun fortsat er i gang med også tre år efter afsluttet grundskole. Disse forløb hører imidlertid mere til undtagelsen end reglen og gælder især de unge, der klarede sig forholdsvis godt fagligt og socialt i folkeskolens specialklasse.

Samlet set, synes perspektiverne ikke opløftende i forhold til de unges fremtidige fastholden på arbejdsmarkedet. Man kunne godt frygte, at en stor del af dem vil blive en del af den gruppe unge, der aldrig får en ungdomsuddannelse.

Får de unge nok støtte i deres uddannelses- og praktikforløb?

Der foreligger ikke lignende dybdegående undersøgelser af en samlet årgang unges forløb efter folkeskolen, uafhængig af om de har fået specialundervisning eller ej. Der er derfor ingen viden om, hvordan det går den samlede gruppe unge, som ikke fortsætter i en gymnasial uddannelse efter folkeskolen. Er deres uddannelsesforløb i lige så høj grad præget af skift som undersøgelsens unge? Kort sagt, vi ved ikke, om det er et normalt forløb blandt almindelige unge, at de har en række uddannelsesmæssige skift de første par år efter folkeskolen, sådan som vi ser det i denne gruppe unge. Vi ved dog, at der er 40% frafald på erhvervsskolerne, så en del også blandt de helt almindelige unge skifter uddannelse undervejs i deres uddannelsesforløb. Under alle omstændigheder er spørgsmålet, hvordan kan man sikre, at de unge går ind i et mere stabilt uddannelsesforløb efter folkeskolen.

De fleste unge får, jf. spørgeskemaundersøgelsen med de unge, en eller anden form for støtte på uddannelsesstedet af en stu-

dievejleder og på praktikstedet fx af en personlig rådgiver. Spørgsmålet er om det indholdsmæssigt og omfangsmæssigt er tilstrækkelig støtte.

Jf. lov om ungdomsvejledning skal unge med særlige behov følges op til de er 25 år i ungdomsvejledningen ved kommunens UU-center. De unge i undersøgelsen får vejledning og støtte i de tre-fire år (inkl. specialklassen), som undersøgelsen følger de unge. Men der er oftest tale om skiftende vejledere og pauser i vejledningen. Spørgsmålet er, om vejlederen burde være den samme person gennem de første fire-fem år efter afsluttet grundskole.

Ifølge interviewene fremtræder vejledningen, set med de unge og deres forældres øjne, meget afbrudt og ikke kontinuerlig. Fx er der unge, der i interviewene kan berette om, at de går uden vejledning gennem længere tid, også selv om de ikke har noget at foretage sig. Der er også unge, der kan fortælle om brudte løfter; fx den vejleder, der lover at finde en praktikplads til den unge, og så ikke lader høre fra sig i det kommende halve år. Sådanne svigt får usikre unge til at opgive den voksne og miste tilliden til, at kommunen vil og kan hjælpe dem.

Omvendt er der også eksempler på kontinuerlig vejledning af samme vejleder/støtteperson, og det er noget, der for den unge (og dennes forældre) betyder en enorm støtte, som de fremhæver flere gange i interviewene.

Forældrene og deres støtte spiller også en stor rolle i de unges liv og forløb, hvilket især tydeliggøres i interviewene med de unge og deres forældre. Det er tydeligt, især i interviewundersøgelsen, at her har de unge meget forskellige betingelser. Nogle forældre kæmper en brav kamp for at sikre, at deres barn får den bedst mulige støtte og de bedst mulige tilbud samt at indgyde den unge tillid til, at hun/han kan klare sig. Andre familier er splittet på grund af konflikter i familien, hvilket betyder, at den unge ikke får den nødvendige støtte af forældrene.

Men der er ingen tvivl om, at forældrene også efter folkeskolen har en stor betydning for de unge. Spørgsmålet er derfor også, hvordan forældrene støttes bedst muligt.

Når alt dette er sagt, er det store spørgsmål, som man nødvendigvis må stille sig selv: Hvordan bliver der plads til denne gruppe unge på arbejdsmarkedet, med de krav om tilpasningsevne og fundamentale faglige færdigheder, som arbejdsmarkedet stiller, og som de unge ikke nødvendigvis magter?

Hvad skal der til for, at den unge klarer sig efter folkeskolen?

Spørgsmålet er, om der kan opstilles nogle kriterier for, hvad der skal til for at denne gruppe unge kan finde en plads i uddannelsessystemet eller på arbejdsmarkedet.

Analysere man de vellykkede historier, kan der opridses følgende kriterier:

- Den unges læseevne er mindst på et elementært praktisk niveau
- Den unge er fuld af gåpåmod og tillid til sig selv
- Den unge har fuld støtte og opmærksomhed fra forældrenes side
- Den unge modtager kontinuerlig støtte og vejledning fra den samme person gennem de første to-tre år efter folkeskolen
- Den unge kommer i praktik et sted, hvor master/arbejdsgiver yder fuld opbakning til den unge

Kort sagt elementære faglige færdigheder, selvtillid, støtte fra omgivelserne og en god portion held med hensyn til det jobtilbud eller den arbejdspraktik, de får.

1.2 Konklusion

De unge mens de går i specialklasse

Undersøgelsen viser, at elever, der har gået i specialklasse eller i specialscole, oplever det som en lettelse at komme i specialklasse,

og at de har været glade for at gå i skole. I specialklassen/specialskolen stilles der ikke konstant krav, de ikke kan leve op til, og de udsættes ikke for mobning i samme grad som tidligere, da de gik i normalklasse.

Både de unge, deres forældres og skolerne oplever det imidlertid som et problem, at der i samme specialklasse er elever med meget forskellige typer af indlæringsvanskeligheder og funktionsniveau. Nogle børn kan være meget forstyrrende for de andre elever, og der stilles meget forskellige krav til lærernes viden og kompetencer. Samtidig nævner skolerne, at de har vanskeligt ved at sikre lærerne tilstrækkelig sparring og supervision i forhold til de ofte meget store krav, der stilles til deres faglige kompetencer, når elevgruppen er så bredt sammensat, som den er, ligesom det er svært for skolerne at få kvalificerede undervisere.

Der er behov for at få drøftet følgende forhold omkring specialundervisningen i folkeskolen med henblik på et bedre undervisningstilbud:

- Hvordan foregår visitationen til specialundervisning – og er elevgruppen til specialundervisning for bred i forhold til lærernes forudsætninger og kompetencer og mulighederne for at gennemføre individuelt tilrettelagt undervisning?
- Hvordan sikres en grundig revisitation, så det minimum én gang årligt vurderes, om specialundervisningen fortsat er det rette tilbud for eleven?
- Hvordan sikres lærerne den fornødne uddannelse og kompetenceudvikling i forhold til den bredt sammensatte elevgruppe, der i dag er i de fleste specialklasser?
- Hvordan sikres lærerne i specialundervisningen den faglige og personlige supervision, de har behov for?
- Hvordan undgås den stigmatisering, som eleverne oplever, fordi de går i specialklasse?
- Hvordan sikres det, at eleverne indgår i et såvel fagligt som socialt fællesskab med andre elever, hvilket kan

være svært, når elevsammensætningen er så bred, som det i dag er tilfældet?

De unges forløb efter afsluttet skolegang

De unges uddannelsesmæssige og faglige forløb efter folkeskolen er overvejende præget af ustabilitet og flere måske mange skift med ledighedsperioder, hvor de ikke er beskæftiget med noget. Det er ikke hensigtsmæssigt, hverken set fra de unges side eller ud fra en samfundsøkonomisk betragtning.

Der er derfor behov for at få drøftet, hvordan det sikres, at

- den unges læseevner er mindst på et elementært praktisk niveau, eller at den unge kan kompensere for manglende læsefærdigheder fx ved brug af pc?
- den unge har gåpåmod og tillid til sig selv?
- den unge får støtte og opmærksomhed fra forældrenes side?
- den unge modtager kontinuerlig støtte og vejledning fra den samme voksne person gennem de første to-tre år efter folkeskolen?
- den unge kommer i praktik et sted, hvor mester/arbejdsgiver yder fuld opbakning til den unge?

2 Formål, metoder og datagrundlag

2.1 Formål

I efteråret 2005 indledtes undersøgelsen af, hvordan det går specialundervisningselever, der har modtaget specialundervisning det meste af deres skolegang, og som fortsat modtager specialundervisning i 9./10. klasse. Eleverne blev kontaktet i marts – maj i det år, de forlod folkeskolen, og på et tidspunkt, hvor de havde foretaget valg med hensyn til, hvad de skulle efter folkeskolen.

Formålet med undersøgelsen var at klarlægge dels, hvilket udbytte de unge fik af specialundervisningen, dels hvordan det går de unge efter afsluttet skolegang.

Der er ikke i Danmark tidligere gennemført lignende undersøgelser.

2.2 Problemstillinger

Undersøgelsen har følgende hovedproblemstillinger.

Specialundervisningen i folkeskolen:

- 1 Hvilken effekt kan ses af specialundervisningen målt med elevernes tilfredshed med undervisningen og deres personlige og faglige udbytte?
- 2 Hvilke rammer og vilkår er der for specialundervisningen i folkeskolen?
- 3 Hvilke planer er der for de unges forløb efter folkeskolen?

Uddannelses – og beskæftigelsesforløbet efter folkeskolen

- 1 Hvordan er de unges forløb i overgangen fra grundskole til videre uddannelse?

- 4 Hvordan går det de unge efter afsluttet grundskole?
Er der fx kontinuitet i deres uddannelsesforløb?
- 5 Hvad betinger deres uddannelsesmæssige og beskæftigelsesmæssige forløb efter folkeskolen?

I delrapport 1 (Mehlbye 2008) er der redegjort for resultaterne vedrørende specialundervisningen i folkeskolen. De vigtigste resultater herfra er der redegjort for i del 1. i den foreliggende rapport.

2.3 Metoder og datagrundlag

Anvendte metoder:

Der er anvendt følgende metoder:

De unge i grundskolen

Webbaseret spørgeskema til alle elever, som går i specialklasse eller i specialskole i 9./10. klasse (alt efter hvornår de forlader skolen) på en række udvalgte specialskoler og folkeskoler landet over (se også delrapport 1 (Mehlbye 2008)). Spørgeskemaet udsendtes om foråret umiddelbart før den unge gik ud af folkeskolen. Spørgeskemaet var konstrueret på en måde, der skulle sikre, at så mange elever i specialundervisningen som muligt kunne besvare det på trods af særlige handicap, fx svære læsevanskeligheder. Målet var især at undersøge de unges trivsel socialt og fagligt samt deres planer efter folkeskolen.

- 1 Papir baseret spørgeskema til elevernes klasselærer, som de opfordredes til at udfylde, men som ikke var en betingelse for elevens deltagelse i undersøgelsen. Målet med denne del var især at få beskrevet baggrunden for henvisningen til specialundervisningen (evt. diagnose), omfanget af specialundervisning samt planer for den unge efter folkeskolen.

- 6 Papir baseret spørgeskema til forældrene, som de opfordredes til at besvare, såfremt de havde lyst og mulighed for det. Forældrene blev især spurgt om deres tilfredshed med den specialundervisning, deres barn havde modtaget.
- 7 Besøg på 12 udvalgte skoler med henblik på at undersøge skolernes vurdering af rammerne for specialundervisningen.

Efter at de unge har forladt grundskolen

- 1 Korte papirbaserede spørgeskemaer til alle unge samt deres forældre op til tre år efter, at de havde forladt grundskolen, så det sikres at der indgik oplysninger i undersøgelsen om den unges situation enten fra den unge selv eller forældrene. Målet var især at undersøge, hvad de unge på det pågældende tidspunkt var beskæftiget med, deres tilfredshed hermed samt evt. støtte fra vejledere og andre voksne.
- 2 Såfremt de unge eller deres forældre ikke svarede på det udsendte spørgeskema trods rykkere, kontaktes de unge telefonisk. Hvis det heller ikke lykkedes at etablere kontakt med de unge på denne måde, forsøges deres forældre kontaktet telefonisk.
- 3 Uddybende kvalitativt personinterview med 30 udvalgte unge henholdsvis et og to år efter, at de har forladt grundskolen. Som særlige cases blev udvalgte elever desuden interviewet også tredje år efter, at de havde forladt grundskolen. Så vidt muligt interviewedes elevernes forældre også på en eller flere gange i den toårige periode, de unge blev fulgt via interview. Målet med denne del var især at undersøge, hvad der betingede de unges forløb, hvorvidt de var tilfredse med det, de var beskæftiget med (uddannelse eller arbejde), hvilken støtte de fik fra de voksne i deres

omgivelser, herunder vejledere, samt deres fremtidige planer.

Datagrundlag.

Der foreligger ikke en landsdækkende samlet registrering af, hvilke børn, der modtager specialundervisning. Vi var derfor nødt til at kontakte en række skoler rundt omkring i kommunerne for at høre, om de havde elever, der modtog specialundervisning i skolens afgangsklasser, samt hvorvidt de ville deltage i undersøgelsen.

Ved igangsættelsen af undersøgelsen kontaktedes udvalgte skoler i 20 tilfældigt udvalgte kommuner rundt om i landet. Blandt de 35 skoler, der blev anmodet om at deltage i undersøgelsen gav de 25 skoler, deres tilsagn til at deltage.

Inden igangsættelsen af undersøgelsen skulle de udvalgte skolars lærere, elever, der modtog specialundervisning i skolens afgangsklasser, og forældre give deres samtykke til at deltage i undersøgelsen.

Dette betød et stort frafald af skoler og elever. Samlet set var der 244 elever, der blev spurgt, om de ville deltage i undersøgelsen. Heraf fik vi skriftligt tilsagn (samtykke) fra de 128 elever og deres forældre. Det betyder, at der blandt eleverne var næsten 50% frafald.

I undersøgelsen indgik 25 skoler, heraf 4 specialskoler beliggende i 16 forskellige kommuner. Samlet indgik 128 unge i undersøgelsen. Målet var, at der skulle indgå både elever, der kun modtog specialundervisning i nogle fag, dvs. som overvejende deltog i den almindelige klasseundervisning (såkaldte enkeltintegrerede elever) samt elever, der modtog mere massiv eller intensiv specialundervisning i alle fag. Kort sagt, ifølge den tidligere folkeskolelov (fra før kommunalreformen), elever, der modtog specialundervisning ifølge § 20.1 og 20.2 i folkeskoleloven.

Det lykkedes kun at få tilsagn fra elever i specialklasse på en almindelig folkeskole og på en specialskole (dvs. ikke fra "enkelt-

integrerede" elever i almindelig folkeskoleklasse). Ca. 75% af eleverne modtog specialundervisning ifølge folkeskolelovens §20.1 og ca. 25% af eleverne modtog specialundervisning ifølge folkeskolelovens §20.2 (se for mere dyberegående redegørelse også delrapport 1 (Mehlbye 2008)).

Alle elever deltog i den netbaserede spørgeskemaundersøgelse, mens de gik i folkeskolens afgangsklasse.

Stort set alle elevernes klasselærere, kontaktlærere e.l. besvarede et spørgeskema om den enkelte elev (95% af elevernes klasselærere).

40% (51) af forældrene besvarede spørgeskemaet stilet til dem, mens deres barn gik i grundskolen. Det betyder, at datamaterialet fra forældrene siger noget om 40% af de unge og deres forældres oplevelse af deres skolegang.

Blandt de 25 skoler udvalgte 12 skoler til nærmere analyse af skolernes specialundervisning. På disse skoler gennemførtes besøgsinterview med lærere, afdelingsledere, skoleledere, medarbejdere fra PPR (pædagogisk psykologisk rådgivning) og UU-vejledere.

De unge fulgtes i henholdsvis fire og tre år. De unge, der forlod folkeskolen i 2006 (2006-årgangen) fulgtes i fire år frem til 2009. De unge, der forlod folkeskolen i 2007 (2007-årgangen) fulgtes i tre år frem til 2009.

Efter folkeskolen blev alle elever fulgt via spørgeskemaer både til dem selv og deres forældre, for minimum at sikre oplysninger enten fra den unge selv eller dennes forældre med henblik på at følge deres uddannelses- og beskæftigelsesforløb efter folkeskolen.

30 udvalgte unge blev fulgt via personinterview de første to år efter, at de forlod folkeskolen med henblik på dyberegående case-analyser. De unge blev valgt ud fra følgende kriterier: Eleverne skulle repræsentere forskellige typer af årsager til henvisning til specialundervisning, ligesom de skulle udgøre en rimelig repræsentation af piger og drenge. Desuden skulle de bo forskellige steder i landet. Da der i populationen er en overrepræsentation af drenge, idet de 86 var drenge og de 42 piger, udvalgte 20 drenge

og 10 piger. Da vi ønskede at følge de unge længst muligt, udvalgte unge, der forlod folkeskolen i 2006.

Alle de 30 unge blev interviewet det første år, efter at de havde forladt grundskolen. Det andet år efter at de havde forladt folkeskolen, lykkedes det os at få kontakt med 27 unge af de 30 unge. I det tredje år, efter at de havde forladt folkeskolen, fik vi kontakt med 21 unge. De sidste 9 var det ikke muligt at få kontakt med trods ihærdig indsats. Det samme gjaldt deres forældre. Der blev kun gennemført enkelte personinterview det tredje år, efter at de havde forladt grundskolen. De øvrige 15 udvalgte unge blev fulgt gennem spørgeskemaer og/eller telefoninterview

De unge blev interviewet enten i deres hjem eller, hvad angår de elever, der var på efterskole, på efterskolen. Såfremt de unge blev interviewet hjemme, blev forældrene også så vidt muligt interviewet om deres syn på de unges situation. 15 af de unges forældre blev interviewet i løbet af de tre år, de unge blev fulgt.

De øvrige 98 unge, som indgik i undersøgelsen, modtog et kort papirbaseret spørgeskema om deres situation henholdsvis et og to år efter, de havde forladt grundskolen, samt hvad angår de unge, som forlod grundskolen i 2006, også det tredje år efter, at de forlod grundskolen. Det samme gjorde deres forældre. Begge parter fik stillet de samme spørgsmål om den unges situation på det aktuelle tidspunkt for at optimere sandsynligheden for at få en viden om den unges situation. I en del tilfælde svarede både unge og forældre. Det primære i undersøgelsen var at følge de unges uddannelses- og beskæftigelsesforløb og høre, hvorvidt de var glade for den aktivitet, de var i gang med, samt om de fik støtte i deres forløb fra en vejleder eller anden voksen.

De elever, der ikke i første omgang besvarede spørgeskemaet, fik en skriftlig rykker, og hvis de heller ikke svarede på denne, kontaktedes de telefonisk med henblik på et telefoninterview, såfremt vi heller ikke havde modtaget et besvaret spørgeskema fra deres forældre. I de tilfælde hvor den unge heller ikke var at træffe, interviewedes forældrene telefonisk, hvis det var dem, vi kunne få fat i.

Ved opringning har reaktionerne hos forældrene og de unge været meget forskellige. Flere har været ivrige efter at fortælle deres historie, især hvis der er tale om en succeshistorie, eller hvis der har været tale om et dårligt forløb. Det sidste gælder især forældre, hvis barn ikke havde noget at lave, og heller ikke ifølge forældrene fik tilbud om beskæftigelse e.l. fra kommunens side. Forældrenes behov for at fortælle om kommunens utilfredsstillende indsats har især været stor.

En del forældre har været meget hjælpsomme, og sagt, at vi er velkomne til at ringe til dem igen. Andre har været afvisende ved vores henvendelse og meddelte, at de ikke har lyst til at deltage i projektet. Endvidere er der forældre og unge, der har meget været ivrige efter at få telefoninterviewet afsluttet og derfor har svaret meget kortfattet på spørgsmålene. Det gjaldt især unge, der ikke havde noget at lave, og som var kede af deres situation.

Tabel 2.1 Oversigt over dataindsamlingen i undersøgelsesperioden 2006-2009 (skoleår)

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Spørgeskema (telefoninterviews)				
86 elever og deres forældre start 2006 (2006 årgangen)	X	X	X	X
42 elever og deres forældre start 2007 (2007 årgangen)		X	X	X
Interview				
12 skoler		X		
30 elever		X	X	X
30 forældre		X	X	X

I året efter at de unge havde forladt folkeskolen, har vi oplysninger fra 91% af de unge (blandt alle 128 elever), i andet år efter, at de unge havde forladt skolen, har vi oplysninger om 80% af de unge (blandt 128 elever) og i tredje år efter folkeskolen deltog 63% af de unge eller deres forældre (de 86 unge, som forlod folkeskolen i 2006).

Det skal bemærkes, at svarprocenten blandt de unge i de tre-fire år, de følges, er så høj, at den samlede gruppe unge på 128 elever var godt repræsenteret i undersøgelsen gennem de år, de blev fulgt.

2.4 Lærernes beskrivelse af de 128 unge i undersøgelsen

Der er klart flere drenge end piger i undersøgelsesgruppen, idet der er 33% (42) piger og 66% (86) drenge, dvs. dobbelt så mange drenge som piger.

Ud fra en kategorisering af skolernes og forældrenes beskrivelser af de unges problemer er der udarbejdet en liste på 6 kategorier, således som det fremgår i tabel 2.2 nedenfor. Der har i definitionen af, hvilken kategori en elev tilhører, været tale om et valg, da der ved flere unge beskrives flere henvisningsårsager. Kategorierne er derfor ikke nødvendigvis gensidigt udelukkende. Henvisningsårsagerne er defineret ud fra lærernes besvarelse.

Flertallet af unge (61%) er henvist på grund af generelle indlæringsvanskeligheder. Næst hyppigste henvisningsårsag er af lærere og forældre beskrevet som opmærksomheds- og kontaktforstyrrelser (16%), dvs. unge med diagnoser såsom Aspergers syndrom (unge bl.a. præget af mild autisme og vanskeligheder med social omgang og kommunikation, men som oftest er normalbegaavede), autisme (unge præget af kontaktforstyrrelser, som kan hæmme deres indlæringsevne) og ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder, dvs. unge med svære opmærksomheds og koncentrationsvanskeligheder).

Det er kun få unge med direkte fysiske handicap fx spastisk lammelse, der indgår i gruppen (5%). Grunden er formodentlig, at de fleste unge med fysiske handicap uden indlæringsvanskeligheder deltager i normalundervisningen.

**Tabel 2.2 Baggrund for henvisning (primære henvisnings-
årsag)**

Baggrund	Antal elever	Andel elever i %
Generelle indlæringsvanskeligheder	78	61
Opmærksomheds- og kontaktforstyrrelser (fx ADHD, Aspergers syndrom)	20	16
Organisk skade (fx Downs syndrom (mon- golisme), hjerneskade)	9	7
Dysleksi (ordblindhed)	6	5
Fysiske handicap (fx spastisk lammelse)	6	5
Socio-emotionelle problemer (adfærdsproblemer)	4	3
Uoplyst	5	4
Total	128	100%

Flertallet af unge (77%) gik i specialklasse på en almindelig folkeskole, hvor kommunen havde en specialklasserække for unge fra flere (evt. alle) skoler i kommunen. Målet for undersøgelsen, at ca. 25% af undersøgelsespopulationen skulle være unge på specialskole, var dermed opfyldt.

Ifølge lærerne har kun 10% af de unge (12 elever) kunnet følge det normale pensum for 9. klasse i undervisningen. Derudover har 5% af de unge (7 elever) kunnet følge den normale undervisning på deres klassetrin i enkelte fag.

Alle de øvrige 85% af de unge lå ud fra lærernes vurdering fagligt langt under deres normale klassetrin (9. eller 10. klasse). Nogle unge har fx arbejdet med materiale beregnet på 1. klasse i dansk og 5. klasse i matematik. Andre har ligget mere jævnt fx med et generelt fagligt standpunkt på 2.-3. classes niveau.

Del 1 De unge i folkeskolen

3 Skolernes undervisning og udslusning

3.1 Introduktion

Hvilke tilbud har skolernes specialklasser og specialskolerne til de unge, og hvilke rammer er der for undervisningen af eleverne? Med henblik på at gå tættere på undervisningen på specialskoler og i specialklasser på almindelige folkeskoler er der gennemført besøgsinterview på 12 skoler. På hver skole interviewedes tre-fire personer, typisk specialundervisningslærere, afdelingsledere og skoleleder (se også Mehlbye 2008).

3.2 Elevsammensætningen på de besøgte skoler

De 10 af de besøgte skoler (to specialskoler og otte folkeskoler med specialklasserække) er målrettet unge med generelle indlæringsvanskeligheder), men i praksis er der også henvist en række andre unge med forskellige diagnoser såsom ADHD og autisme i sværere eller mildere grad. De sidste to skoler af de 12 besøgte skoler modtager børn med specifikke vanskeligheder fx autistiske børn og børn med autistiske træk.

Opgørelser viser, at kun 43% af unge i den vidtgående specialundervisning (typisk elever i specialklasser) kan kategoriseres som unge med generelle indlæringsvanskeligheder (jf. UNI•C-statistik og -analyse, april 2007). Det billede ligger tæt opad det billede skolerne giver af deres elevgruppe i specialundervisningen.

De besøgte skoler vurderer, at elevgruppen i specialundervisningsklasserne på deres skole er alt for bred. Skolerne giver udtryk for, at hvis ADHD eller andre problematikker er den unges hovedproblem, bør de henvises til skoler, der har en særlig viden og særlige forudsætninger for at tage sig af unge med disse pro-

blematikker. De kan ikke selv give tilstrækkelig kvalificeret undervisning.

De medvirkende skoler mener, at der gennem de senere år er sket en stigning i antallet af elever med behov for specialundervisning og især en stigning i antallet af unge med socio-emotionelle eller adfærdsmæssige problemer. Det vil sige unge, som lærerne siger, først og fremmest har svært ved: *"at indgå i sociale sammenhænge"* og *"at indordne sig"*.

Dette billede stemmer godt overens med de nyeste tal fra undervisningsministeriet, der viser, at der fra 1995 – 2006 dels har været en generel stigning på 46% i antallet af elever, der modtager vidtgående specialundervisning, og dels at andelen af de unge med det, der betegnes som adfærds-/psykiske vanskeligheder er steget¹ se UNI•C's statistik og analyse, april 2007.

UNI•C's statistikker viser også, at drenge udgør knap 72% af de unge i den vidtgående specialundervisning. På samme måde er der også i den foreliggende undersøgelse en overvægt af drenge (67%) i specialundervisningen.

På nogle skoler gives der også udtryk for, at de unge, der får specialundervisning, i stigende omfang er blevet *"tungere"* dvs. de har sværere indlærings – og adfærdsproblemer end tidligere års elever.

På skolerne er der en oplevelse af, at specialundervisningstilbuddet let bliver et sted, hvor kommunen placerer de elever, som de ikke ved, hvor de ellers skal placere, dvs. at alle de elever, som kommunen ikke kan finde anden placering til, henvises til specialklasse eller til specialscole. Samtidig betyder det, at målgruppen i specialklasserne i praksis bliver meget bred, og eleverne derfor er svære at rumme i en og samme specialklasse.

¹ Andelen af unge med adfærds og psykiske problemer er godt nok faldet i statistikken, men dette er sket samtidig med at kategorierne AKT og ADHD er kommet ind i tabellen. De tegner sig tilsammen for 12% i 2006

3.3 Lærernes uddannelse og kompetencer

Skolerne har svært at få specialuddannede lærere, hvilket betyder, at ikke alle lærere, der underviser i specialundervisningen, har en speciallæreruddannelse. Det vil sige, at der på nogle skoler må ansættes lærere med meget lidt erfaring inden for specialundervisningsområdet samt vikarer, som slet ingen specialundervisningserfaring har. Skolerne opfatter dette som et særligt stort problem, hvis der samtidig ikke er god adgang til supervision og efteruddannelse, hvilket der ikke altid er.

På ingen af de 12 besøgte skoler modtager lærerne fast tilbud om supervision ved psykolog e.l. Skolerne giver udtryk for ønske om en større faglig sparring om den enkelte elev med PPR og bedre adgang til PPR-psykologen med henblik på løbende supervision. Problemet er ifølge nogle af de interviewede på skolerne, at PPR opleves som et tungt, bureaukratisk og usmidigt system, hvor PPR-medarbejderne tillige er underlagt et så stort arbejdspress, at de ikke kan honorere skolernes behov for sparring og supervision.

Der er heller ikke nogen af skolerne, der har en formel efteruddannelses- og videreuddannelsespolitik. De manglende eller mangelfulde lærerkompetencer er især et problem i forhold til den bredt sammensatte elevgruppe, der modtager undervisning i specialklasserne.

Der er således skoler, der vurderer, at den ændrede sammensætning af elever i specialundervisningen har gjort det sværere som lærer at være "klædt på" til specialundervisningen. En lærer på en af de besøgte skoler udtrykker direkte, at hun, selv efter fem år på samme specialskole, mangler værktøjer i sin undervisning, især i forhold til det stigende antal unge med "socio-emotionelle" problemer.

De kompetencer, som er nødvendige for specialundervisere udover viden om specialpædagogik, er ifølge de interviewede empati, tålmodighed, evne til at kunne støtte de unge, indblik i den enkelte elevs kompetencer, ressourcer, svagheder og styrke samt

lyst og evne til at indgå aktivt i skole-hjemsamarbejde, da forældrene ofte også har brug for støtte.

Som specialundervisningslærer i udskolingen nævnes det desuden, at det er vigtigt at kende de lokale kilder til arbejdskraft, praktik og uddannelse samt at have et stort personligt og fagligt netværk, når der skal arrangeres arbejdspraktikker og brobygningsforløb for de unge, når de forlader skolen.

På denne måde er arbejdet som lærer i specialundervisningen et stort og krævende job. Det er her folkeskolens allersværeste og allersvageste elever findes.

3.4 Visitationen til specialundervisning

PPR's arbejdspress har, mener skolerne, også stor betydning for såvel visitationen og revisitationen af elever til specialundervisning. Nogle skoler udtrykker således et ønske om en grundigere revisitation af elever i specialundervisningen, så eventuelt ”fejlvisiterede” elever ikke forbliver i specialklassen. (Alle elever skal vurderes hvert skoleår med henblik på en vurdering af, om de skal fortsætte i specialklassen).

Når først børnene er placeret, er de svære at flytte ud af specialklassen igen, for vi har et PPR-system, som er tungt. De har en stor arbejdsbyrde. Det vil sige, at vi har svært ved at få børnene retestet... og vi får nogle gange elever, som skulle have været i en hel anden foranstaltning.

Nogle skoler nævner således, at PPR har meget dårlig tid til såvel visitation som revisitation af elever. Det er især et problem, når skolen vurderer, at de har modtaget eller skal modtage et barn, som de ikke kan tilbyde den undervisning, som barnet har behov for, eller når der foreligger meget få oplysninger om det enkelte barn. Lærerne indleder derfor nogle gange (uformelt) forhandlinger med de afgivende skoler (barnets hjemskole) med henblik på

en drøftelse af, hvilket tilbud, der svarer bedst til elevens behov for undervisning og støtte.

Problematikken omkring fejlvisiteringer synes ikke i samme udstrækning at gælde skoler med specialundervisningstilbud til specifikke diagnoser, såsom Asperger, tale/læsevanskeligheder etc., sammenlignet med specialundervisningstilbud målrettet ”unge med generelle indlæringsvanskeligheder”.

Dette kan skyldes, at lærerne ikke behøver spænde at over så store forskelle i indlæringstilgange og pædagogikker, når tilbuddet er målrettet specifikke diagnoser som autisme og ADHD, som når specialklassen rummer en bredt sammensat elevgruppe.

Skolernes forklaring på, at visitationen og revisitationen ikke fungerer godt nok er, at visitationen i kommunen har ændret karakter, efter at kommunalreformen er trådt i kraft, især fordi der ikke længere sidder repræsentanter fra de enkelte specialskoler og skoler med specialklasserækker i kommunens visitationsudvalg til specialundervisning. I visitationsudvalget sidder i stedet alene valgte ledere fra de forskellige faggrupper og afdelinger i kommunen. Det mener skolerne indebærer en forringelse, idet det bl.a. kan øge sandsynligheden for ”fejlvisiteringer”, fordi udvalget hverken kender nok til den enkelte elev eller til indholdet i de specialundervisningstilbud, der er i kommunen. Det betyder bl.a. en tilgang af elever med adfærds- eller socio-emotionelle problematikker, som skolerne ikke mener, at de kan give det rigtige tilbud

Visitationsudvalget har fungeret godt indtil videre, men det var, da der sad et fagligt visitationsudvalg med en repræsentant med fra skolen, som kunne sikre, at eleverne passede til vores tilbud, og så vi kunne sige nej, men det nej eksisterer ikke mere. ... Det er vigtigt, at alle repræsentanter for skoler med specialklasser sidder sammen... fx besværlige elever er der jo aldrig nogen, der gider, og så må man sidde sammen og sige jamen, hvad med dig, det er jo et af dine områder.

Nogle skoler peges der på, at der især kan ske en fejlvisitering af tosprogede børn, som kan være svære at vurdere på grund af sproglige vanskeligheder. Skolerne oplever således en stigende andel tosprogede elever i specialundervisningen. Dette kan endnu ikke bekræftes statistisk, da det kun er inden for de seneste par år, at undervisningsministeriet har medtaget tosprogethed som særlig faktor i deres statistikker. I de nuværende statistikker udgør andelen af tosprogede i specialundervisningen 9%, og da andelen af tosprogede unge i skolen generelt er på 10% af det samlede antal elever, ser det ikke ud til at tosprogede unge p.t. er overrepræsenterede i den vidtgående specialundervisning.

Med hensyn til de tosprogede elever i specialundervisningen kan problemet ifølge skolerne bl.a. være, at de danske psykologiske (intelligens)test, som anvendes i vurderingen af elevens behov for specialundervisning, ikke er velegnede i undersøgelsen af de tosprogede elever på grund af kulturelle og sproglige forhold.

Det betyder, at de tosprogede elever muligvis fremtræder som lavt præsterende i de danske intelligens-test, hvilket så måske tolkes som indlæringsmæssige vanskeligheder snarere end elevernes manglende adgang til de sproglige og begrebsmæssige forståelser, som er indlejret i disse tests.

Nogle tosprogede børn placeres måske dermed i tilbud som ikke er stimulerende for deres intellektuelle udvikling. Er de først placeret i et tilbud, kan det være svært at få dem revisiteret til et andet tilbud. For nogle af børnene kan det betyde, at de keder sig, hvilket i visse tilfælde, ifølge lærerne, er medvirkende til at skabe uro og dårlig stemning i klassen.

En leder på en specialskole for børn med generelle indlæringsvanskeligheder beskriver, hvordan han inden for de sidste par år gennem en særlig opmærksom og intensiv arbejdsindsats, har været med til at sluse fem tosprogede børn over i alment systemet, fordi de simpelthen ikke hørte hjemme i specialforanstaltningen. Endvidere forventer han fra 2007 en stigning på ca. 7 % i antallet af tosprogede samtidig med, at andelen af tosprogede i det løbende indtag også er steget. Begge dele undrer ham. Skole-

lederen argumenterer endvidere for, at de psykologisk/pædagogiske tests børnene får taget, muligvis ikke er egnede til at differentiere en evt. tosprogsproblematik fra en almen intelligens problematik.

3.5 Mål for undervisningen i afgangsklasserne

Som mål for specialundervisningen er der på skolerne især fokus på at styrke elevernes kompetencer i selvstændighed, selvhjulpenhed, uafhængighed, oplevelse af selvværd og at kunne begå sig i "normal samfundet".

Flere af skolerne mener endvidere, at hvis eleven i specialklassen fx ikke har lært at læse, når han/hun kommer op i overbygningen, så er det ikke længere det vigtigste mål for den enkelte elevs undervisning. Det påpeges fra skolernes side, at selvom skolens mål er at opfylde folkeskolens formålsparagraffer, er de sociale og adfærdsmæssige færdigheder også vigtige, ligesom de er vigtige forudsætninger for, at eleven kan modtage en mere faglig orienteret undervisning.

For en del af de store elevers vedkommende handler det også om at finde ud af, hvor meget krudt og energi vi skal bruge på for eksempel at få lært at læse og få lært alfabetet, hvis man har brugt 7-8-9 år af sit liv på at træne det og så finde ud af, jamen det kan jeg stadig ikke... så skal vi måske lægge det på hylden og så bruge krudtet på nogle kompenserende værktøjer, og der fodrer vi dem jo med computere og computerprogrammer og lærer dem at scanne bøger ind og læse på den led i stedet for... så de får nogle input, ellers ville der være nogle emner, de aldrig ville kunne beskæftige sig med.

Det faglige har en plads i disse fremstillinger, men vægten skal, ifølge skolerne, især ligge på at forberede de unge til livet efter skolen snarere end at fokusere snævert på faglighed.

Alt efter hvilke vanskeligheder de unge har, kan det være basalt fx at den unge lærer elementære praktiske og sociale færdigheder, såsom hvordan han/hun kontakter fremmede voksne på en konstruktiv måde, hvordan han/hun klarer praktiske gøremål såsom indkøb og hvilke regler, der gælder for adfærd på en arbejdsplads, fx at man skal ringe og melde fravær, når man er syg.

Derudover giver skolerne udtryk for, at undervisningens tilrettelæggelse handler om at undersøge, hvad de unge har brug for at lære, dvs. hvilken viden, det er vigtigt for de unge at være i besiddelse af, når de forlader skolen.

Det er ikke alle de besøgte skoler, der har anskaffet sig de redskaber, der skal til for at kunne komplementere de unges indlæring på alternative måder (fx IT programmer). Nogle skoler har anskaffet sig diverse alternative undervisningsmaterialer, men har ikke haft ressourcer til at træne lærerne i brugen af dem, så de bliver ikke brugt. Andre skoler har dem slet ikke.

Blandt lærerne synes der at være forskellige holdninger til, hvad der skal vægtes mest i specialundervisningen, dvs. hvorvidt målet primært er at ”yde omsorg” eller at ”stille faglige krav”. Disse to holdninger behøver ikke nødvendigvis at stå i modsætning til hinanden, men vægtningen af dem kan være meget forskellig formentlig også afhængigt af elevgruppens forudsætning og udviklingsmuligheder.

3.6 Undervisningens tilrettelæggelse

På besøgsskolerne undervises der differentieret ud fra den enkelte elevs forudsætninger og i en vekselvirkning mellem klasseundervisning og individuel undervisning. Det betyder i praksis, at man fx godt kan have seks unge i en klasse, der arbejder med noget meget forskelligt undervisningsmateriale. Dette sker fx i dansk og matematik samt i det omfang, det tilbydes, i engelsk og fysik. I

forbindelse med emneforløb i fag som samfundsfag og geografi, vil der derimod være tale om klasseundervisning eller gruppeaktiviteter og gruppefremlæggelser.

På nogle skoler udarbejder lærerne deres eget undervisningsmateriale blandt andet ud fra synspunktet, at det er degraderende for en 9. klasseelev, at skulle arbejde med en matematikbog for 2. klasse, selvom eleven fagligt ligger på det niveau. Dette er et emne, som også optræder i vores elevinterview. Derudover må man forvente, at en del af de unge er forsinkede i deres udvikling på nogle områder, men ikke nødvendigvis på alle områder, hvilket fx kan gøre eksemplerne i en matematikbog for 2. klasse pinligt elementære eller banale for nogle unge.

Ingen af skolerne arbejder alene ud fra en enkelt metode. Der er snarere tale om en bred vifte af metoder, som løbende tilpasses emnet, elevgruppen og situationen. Skoler, der fx er målrettet børn med autistiske træk, har dog nogle mere specifikke teorier og metoder omkring autisme, som de anvender i deres undervisning fx. metoder som synliggørelse, struktur og piktogrammer.

Meget af det arbejde, der laves med de unge, tager udgangspunkt i praksis. Hvilket betyder, at der fokuseres på ting, som de unge er nødt til at lære for at 'klare sig' efter skolen, nemlig at kunne bo selv og klare sig selv fx hvad angår madlavning og indkøb. Det er ifølge skolerne netop gennem sådanne praktiske aktiviteter, at det også bliver muligt fx at gøre matematik relevant for børnene. Et eksempel er, at lærere og elever tager på indkøbstur, hvorved de unge både lærer at planlægge et måltid, skrive indkøbslister og regne ud, hvad varerne koster.

Lærernes undervisningspraksis er tilsyneladende ikke eksplisit forankret i nogle bestemte læringsteorier. Flere af lærerne nævner dog Howard Gardners multiple intelligenser, som et vidensgrundlag for udformningen af undervisningen.

3.7 Udslusningen fra folkeskolen

Vægtning i specialundervisningen

Ifølge skolerne er nogle af de vigtigste forudsætninger for, at de unge kommer videre i deres udvikling, at der er fokus på deres selvværd, på deres praktiske håndtering af dagligdags opgaver, på deres selvstændighed samt på deres faglige udviklingsmuligheder. Desuden bør undervisningen så vidt muligt være rettet specifikt og praktisk mod det erhverv eller den uddannelse, som den unge påtænker at gå videre med efter folkeskolen fx ved at inddrage bøger og andre materialer i undervisningen, som skal bruges på den unges fremtidige uddannelsessted.

Der er, som nævnt forskel på, hvor meget lærerne mener, at henholdsvis omsorg og faglige krav skal fylde i specialklassernes indhold i 9.-10. klasse. Men grundlæggende er der enighed om, at det er vigtigt, at de unge lærer at fungere socialt og selvstændigt, idet det betragtes som en grundlæggende præmis for, at den unge skal kunne klare sig fremover i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet.

De kompetencer som dermed betragtes som nødvendige for en succesfuld udslusning indbefatter: At blive selvhjulpen, selvstændig, realistisk omkring sine evner, at kunne indgå i sociale relationer og at overholde retningslinjer.

Elev - og uddannelsesplaner

Den overvejende del af de medvirkende skoler giver udtryk for, at der altid udarbejdes elevplaner samt en eller anden form for uddannelsesplaner. Udarbejdelse af uddannelsesplanerne bliver på nogle skoler varetaget af UU-vejlederen, på andre skoler af skolens klasselærer.

Samlet kan man sige, at der udarbejdes individuelle handlingsplaner for de unge en til to gange årligt. Forældrene har på de fleste skoler været til stede på minimum et af de årlige møder, hvor handlingsplanerne drøftes, og på nogle skoler har en psykolog, en UU-vejleder og en repræsentant fra socialforvaltningen

deltaget i møderne. Handlingsplanerne fokuserer som hovedregel på, hvordan den unge har udviklet sig fagligt og socialt i den foregående periode, samt hvilke mål der skal opstilles for den unges videre udvikling.

På nogle skoler inddrages de unge aktivt i udfærdigelsen af elev- og handlingsplaner ved at den unge sammen med lærerne én til to gange årligt udfylder et lille skema om, hvordan den unge synes, det går, og hvad han/hun stræber imod, suppleret med en tegneøvelse der går ud på at den unge visualiserer sig selv, sine ressourcer og sin fremtid. Resultatet danner en del af grundlaget for udfærdigelsen af elev- og uddannelsesplaner.

Nogle skolars klasselærere udarbejder således uddannelsesplaner og/eller udslusningsplaner for den enkelte elev, selvom det formelt set er UU-vejledningens ansvar. På en skole udarbejdes der en uddannelsesplan for en femårig periode for de enkelte elever, når de står for at skulle forlade folkeskolen.

Praktik forløb i udslusningen

På alle skolerne iværksættes der praktikforløb for de unge i de sidste to eller tre skoleår. Typisk vil der i 8.-10. klasse være to praktikforløb om året (eller muligvis flere hvis de unge ønsker det), samt enten erhvervsintroducerende kurser på eller deciderede brobygningsforløb med teknisk skole. Forløbene ligger imidlertid ikke helt fast, idet den enkelte elev kan få lov til at være mere eller mindre i praktik afhængig af vedkommendes fremtidsplaner, skoleformåen og overskud.

To af skolerne har derudover et arbejdspraktik tilbud, hvilket indebærer, at de unge er i skole om formiddagen og på arbejde om eftermiddagen og herigennem modtager arbejdsdusør. På den ene af de to skoler arbejdes der direkte og målrettet med undervisningsmaterialer, som de unge skal bruge i det uddannelsesforløb, de skal videre i efter folkeskolen fx tømrerfaget på teknisk skole.

Samarbejdet med forældrene

På de besøgte skoler gives der udtryk for, at en stor del af forældresamarbejdet handler om, at få gjort såvel forældre som eleverne realistiske i forhold til elevens muligheder og begrænsninger. I forhold til forældrene er dette, ifølge de interviewede, ofte et stort arbejde, da forældrene kan have svært ved at indse og erkende, at deres barn har nogle særlige vanskeligheder og derfor måske har for store ambitioner på deres børns vegne.

På nogle skoler har lærerne den opfattelse, at dette mest er et problem i starten af børnenes placering i specialklassen, og at forældrene generelt bliver glade for tilbuddet, når de ser den positive virkning, den nye placering har på deres børn.

Der er forskel på, hvor meget forældresamarbejdet fylder på de enkelte skoler, og der er også stor forskel på, hvor proaktive lærerne mener, at de skal være i forhold til at få etableret forældresamarbejdet. På en skole er der fx afsat ressourcer til, at lærerne tager på besøg hjemme hos familien mindst én gang om året, hvorimod en anden skole alene afholder de to vejledende forældresamtaler på skolen årligt og kun gør mere, hvis forældrene selv henvender sig.

Samarbejde med kommunens UU-vejledning

Skolernes samarbejde med kommunens UU-vejledning og med PPR fungerer meget forskelligt fra kommune til kommune. I de kommuner, hvor den tidligere kurator for specialundervisningen, har overtaget UU-vejledningen af eleverne i specialundervisningen, synes skolerne, at det fungerer bedst. Det kan skyldes, at de tidligere kuratorer som oftest både har arbejdsmarkedsrelaterede netværk i lokalområdet, personligt kendskab til og viden om unge med indlæringsvanskeligheder samt har de unges tillid, fordi de havde en hyppig gang på skolerne.

På de skoler, hvor samarbejdet med UU fungerer godt, skyldes det ifølge de interviewede, at det prioriteres, at der er et tæt samarbejde mellem skolens lærere og UU-vejleder.

Der udtrykkes dog en del skepsis i forhold til UU-vejledernes mulighed for at følge eleverne på en så intensiv måde, som unge med indlæringsvanskeligheder har behov for. Der argumenteres for, at de unge generelt har brug for "at blive holdt i hånden" i forskellige faser af deres udslningsforløb. UU-vejledningen betragtes af skolerne som en bureaukratisk foranstaltning, som på grund af arbejdspress og fysiske placering centralt i kommunens UU-vejledningscenter ikke har tilstrækkelig tid til den enkelte. En lærer:

Vi har i dag en stor procentdel, der kommer igennem en uddannelse, håndværkere og den slags... Det er fordi, vi har tid til at hjælpe dem igennem; jeg var hjemme hos en dreng fire aftener og udfylde papirer, så han kunne blive snedker... og han er ude på andet år og klarer det. Sådan noget gør UU-systemet altså ikke... de sender papirer hjem, og så har de en gang om året en snak med forældrene.

På samme måde som det gælder for samarbejdet mellem lærere og PPR-medarbejdere, er skolernes samarbejde med UU-vejledningen meget afhængig af kontakten til de personer, der varetager de enkelte opgaver over for de unge, ligesom det også er personspecifikt, hvordan henholdsvis kurator og UU-vejleder arbejder, og hvor stor en grad af tillid de nyder blandt de unge.

Som en lærer udtrykker det, er det vigtigt, at der er en fortsat opfølgning efter folkeskolen af en kendt voksen, som den unge har tillid til:

Det handler også om, hvem de møder på deres vej. Hvis de er heldige, møder de lige dén voksne, der kan give dem en håndsrækning.

I en rapport fra Danmarks Evalueringsinstitut (EVA 2007) gives der udtryk for, at en centralisering af viden og personale i UU-

vejledningen potentielt giver mulighed for at opdyrke en professionel og faglig identitet på et andet niveau, end de fleste kuratorer tidligere har haft adgang til, fordi de sad meget alene på den enkelte skole. Imidlertid kan den samme centralisering gøre det sværere for vejlederne at vide, hvilke unge der er særligt sårbare, fordi de ikke har haft den fornødne personlige kontakt og viden om dem, mens de gik i folkeskolen. Det kan begrænse UU-vejlederens mulighed for at tilbyde de unge den særlige og differentierede støtte, som de har behov for (EVA 2007).

Samarbejde med de sociale myndigheder

Samarbejdet mellem skoler og kommunens socialforvaltning foregår meget forskelligt fra skole til skole og fra kommune til kommune ifølge interviewene med skolerne.

Det mest udbyggede samarbejde er fx, at en ansat fra socialforvaltningen deltager i en eller flere af lærernes samtaler med de unge om deres fremtid i løbet af de(t) sidste skoleår. Dette er en praksis på nogle af skolerne. På andre skoler er der stort set ingen eller meget begrænset kontakt til socialforvaltningen. Samarbejdet etableres først, når evt. spørgsmål om økonomien i forhold til fremtidsmulighederne trænger sig på, dvs. umiddelbart inden den unge forlader folkeskolen. Nogle skoler mener, at et ringe samarbejde kan skyldes travlheden i socialforvaltningen, som resulterer i, at det kan være svært for skolen at få arrangeret møder med sagsbehandlerne.

3.8 Konklusion

Specialundervisningens målgrupper er ifølge skolerne elever med generelle indlæringsvanskeligheder, men realiteten er, ifølge de interviewede skoler, at der henvises elever overvejende med sociale problemer og diagnoser fx ADHD, som lærerne i specialundervisningen ikke nødvendigvis har viden om.

Ifølge undervisningsministeriet (bekendtgørelse nr. 1373 §1 af 15. december 2005) er specialundervisning målrettet elever, hvis udvikling kræver ”særlig hensyntagen og støtte, som ikke kan ydes inden for rammerne af den almindelige undervisning”. Det betyder, at der ikke er en præcis definition af elevens vanskeligheder, men snarere af elevens særlige behov. Skolerne føler sig på denne måde mere og mere trængte, idet de oplever, at der er flere og flere børn med sværere og sværere vanskeligheder, der henvises til specialundervisning. Der er en del børn med specifikke psykiatriske diagnoser og børn med svære socio-emotionelle problemer, som skolerne ikke altid føler sig rustede til at undervise, og som, de ikke mener, er deres målgruppe i specialklassen.

Desuden synes der at være en særlig problemstilling omkring tosprogede elever. Der er skoler, der oplever, at de har modtaget tosprogede elever, som ikke burde være henvist til specialundervisning. De mener, at der hos nogle af de tosprogede elever snarere har været tale om sproglige frem for indlæringsmæssige problemer. Problemet forstørres af, at det kan være svært at revistere/genhenvise en elev til et andet tilbud, når eleven én gang er henvist til skolens specialundervisning.

PPR, som står for visitationen til specialundervisning, står også for den årlige revisitation, og de er tilsyneladende så preskede, at visitationerne foregår så hurtigt, at der sjældent er den nødvendige tid til at drøfte den enkelte elev og dennes situation grundigt før eleven henvises til specialundervisning.

Nogle skoler er utilfredse med de nye visitationsudvalg, der er nedsat efter strukturreformen i 2007, fordi der ikke er repræsentanter fra de modtagende skoler og specialundervisningstilbud i visitationsudvalget. I stedet er alle sektorer og afdelinger alene repræsenteret ved ledere på et højere niveau, dvs. ledere i de respektive forvaltninger og afdelinger frem for de enkelte institutioners og skolars ledere. Skolerne mener, at de af denne grund ikke vil blive hørt i tilstrækkeligt omfang, inden et barn henvises til dem, hvilket bl.a. kan betyde, at spredningen i den elevgruppe, de modtager, kan blive endnu større end den allerede er.

Et af specialundervisningens store problemer er, ifølge skolerne, at det er svært at få kvalificerede lærere med de fornødne kvalifikationer og en uddannelse i specialpædagogik. Der mangler også en formaliseret supervision til lærerne i specialundervisningen, ligesom kommunens PPR er så presset arbejdsmæssigt, at skolerne ikke får den nødvendige faglige sparring i deres arbejde med eleverne i specialundervisningen, herunder i udarbejdelsen af undervisnings- og planer for den enkelte elev.

Hvad angår mål for undervisningen er der i afgangsklasserne især fokus på at støtte den unges udvikling af selvstændighed og selvhjulpethed, både i forhold til at begå sig i samfundet og i forhold til klare de praktiske daglige opgaver såsom at kunne bo alene, gøre indkøb og lave mad. Hvis en elev i 6.-7. klasse ikke har lært at læse, er det ikke det, lærerne satser på i de sidste skoleår.

Der er forskellige erfaringer med kommunernes UU-vejledning. Nogle skoler mener, at den tidligere kuratorordning, hvor vejlederen fysisk var placeret og ansat på den enkelte skole, fungerede bedre end UU-vejlederen, som på grund af sin centrale placering i UU-centret ikke kan få samme indgående kendskab til den enkelte unge på skolen.

Hvad angår udslusningen fra folkeskolen er samarbejdet med kommunens socialforvaltning vigtig, bl.a. af hensyn til arbejdspraktik med løntilskud til arbejdsgiver og lønnet praktik, men dette samarbejde fungerer meget forskelligt fra kommune til kommune. Det fungerer bedst der, hvor skole, UU-vejleder og sagsbehandler sætter sig sammen med den unge, inden den unge går ud af skolen, og sammen planlægger den unges forløb efter afsluttet grundskole. Men dette sker langt fra altid.

Et sidste forhold, som er vigtigt for den unges videre forløb, er skolens samarbejde med forældrene, som fx kan have urealistiske forventninger til, hvad deres barn kan klare. Det er derfor vigtigt, at få den unges og forældrenes forventninger til, hvad den unge kan magte og gerne vil, afstemt i forhold til, hvad skolen vurderer, at den unge kan magte.

4 De unge om specialundervisningen i folkeskolen

4.1 De unges oplevelse af undervisningen

Alle undersøgelsens unge fik i 9. klasse et spørgeskema om deres skolegang, som de skulle besvare.

Spørgeskemaundersøgelsen viste, at langt de fleste af de 128 unge i undersøgelsen (83%) var glade for at gå i skole. De fleste unge (68%) angav, at de lærte mest, når de arbejdede alene, mens knap halvdelen (44%) (også) oplevede, at de lærte mest ved gruppearbejde. Der er således nogle unge, der har svaret ja til både det ene og til det andet spørgsmål.

Omkring halvdelen af de unge oplevede, at der var meget forstyrrende uro i klassen (52%) og at de (derfor) havde svært ved at koncentrere sig (39%) (se tabel 4.1).

Tabel 4.1 Skolen og undervisningssituationen

Spørgsmål	Ja	Nej	Total (N)
Er du glad for at gå i skole?	83%	17%	124
Har du let ved at lære nye ting?	66%	34%	124
Har du svært ved at lære nye ting?	44%	56%	124
Lærer du mest ved gruppearbejde?	44%	56%	124
Lærer du mest, når du arbejder alene?	68%	32%	124
Har du svært ved at koncentrere dig i skolen?	39%	61%	124
Er der meget støj og uro i din klasse?	52%	48%	124

I interviewene med 30 unge fortalte flere, hvordan de havde haft op til flere skole- og classeskift med meget forskellige erfaringer.

De unge fortæller, at de havde svært ved at følge med i undervisningen i normalklassen og at klare de faglige krav, der blev stillet fra lærernes side. Dette havde ført til flere classeskift, og i drillerier og mobning fra de andre elevers side samt en vis irritation

fra lærerens side, fordi de stillede mange spørgsmål til det læreren forklarede klassen eller underviste i.

Nogle unge havde også en oplevelse af, at de ikke kunne rummes i den normale klasseundervisning, fordi de havde svært ved at koncentrere sig, og derfor kunne være meget støjende og forstyrrende i deres adfærd, fordi de kedede sig.

Det var derfor en lettelse at komme i en specialklasse med færre elever og med unge, der lignede dem selv. Desuden var der i specialklassen øget mulighed for at få hjælp fra læreren. Der var således unge, der lige pludselig oplevede, at de kunne lære noget, når der kom ro omkring dem, og som efter syv-otte års skolegang pludselig fik lært at læse. Nogle af de unge gav dog samtidig udtryk for, at de blev forstyrret af de ofte meget store faglige forskelle, der var imellem eleverne i specialklassen.

Blandt de interviewede unge var der både nogle, der gav udtryk for, at de havde haft stort udbytte af specialundervisningen, mens andre syntes, at deres udbytte havde været meget lille.

Undervisningen i specialklassen beskrives af de unge som individuelt tilrettelagt, og at den foregik som en blanding af individuelt arbejde og gruppearbejde. Nogle af de unge oplevede, at de hver især sad med meget forskellige materialer i klassen – og dermed også, at der fra lærerens side skete en vurdering af, hvad hver enkelt elev magtede. Det betød, at de fik opgaver, der svarede til det, de kunne magte.

Andre oplevede det stik modsatte, at de fik materialer, der blot var på et lavere klassetrin end det reelle klassetrin, de var på. Fx at de sad med 3. klasse materialer, selvom de gik i 9. klasse. Der var således elever, der gav udtryk for, at der havde været stillet alt for få faglige krav, og at de havde lært alt for lidt.

Det var ikke så godt med de opgaver, vi fik... de skulle være sværere, de der opgaver, som de gav mig. Jeg kedede mig, og så tegnede jeg bare. Da jeg gik på den anden skole (normalklasse i folkeskole), da lavede jeg 8.-klases-matematik... men da jeg så flyttede herved... så

*mistede jeg min matematikbog, og her gav de mig en 5.-
klases-bog. De troede ikke på mig... så tegnede jeg bare.*

Nogle af de interviewede unge oplevede således, at deres udbytte var ringe på grund af lave forventninger fra lærernes side og for megen uro i klassen. Dette gjaldt især, hvis der var meget stor forskel på de forskellige elevers faglige niveau og/eller problematik, og hvis de enkelte elevers sociale og psykiske problematikker var store.

Der var også unge, der gav udtryk for frustration over, at de ikke fik lov til prøve at følge et "normalklasse pensum" eller evt. forsøge sig i en normalklasse. En af de unge fortalte, at han først efter lang tids insisteren og efter at have fået en ny klasselærer og ny skoleinspektør fik lov til at prøve at følge en normalklasse. Det skete imidlertid først i sidste halvdel af niende klasse, og på det tidspunkt var det for sent.

Brug af pc har tilsyneladende været en succes for en del af de unge. Mange fik således en it-rygsæk og dysleksi læse- og staveprogrammer. En del af disse unge havde dog brug for særlig støtte til at bruge programmerne. Denne støtte var tilgængelig i specialklasserne, men ikke nødvendigvis efter at havde forladt folkeskolen, hvilket i praksis betød, at de unge ikke senere hen kunne gøre brug af alt det, de har lært i folkeskolen.

Specialklasser og -skoler kunne således opleves som trygge og beskyttende miljøer, hvor lærerne var meget opmærksomme på det sociale miljø i klassen, og hvor de unge ikke følte sig anderledes og udskilte. Men en specialklasse kunne også opleves som et hektisk, larmende, truende miljø, fordi der var flere unge med adfærdsproblemer og koncentrationsbesvær end i de almindelige klasser på skolen.

Der var også unge, der gav udtryk for, at de havde en oplevelse af, at læreren helt opgav klassen. Endnu mere demotiverende var det imidlertid, når den unge personligt følte sig opgivet. Som i et tilfælde hvor en elev gav udtryk for, at han mistede lysten og

motivationen til at forsøge at læse den dag, da dansklæreren meddelte ham, at han aldrig ville kunne lære at læse.

4.2 De unges sociale relationer og trivsel

Ifølge spørgeskemaundersøgelsen med de unge er det generelle billede, at de unge trivedes godt i skolen. Langt de fleste unge var tilfredse med deres relationer i skolen såvel i forhold til lærerne som til de andre elever. Hvad angik relationer til lærerne oplevede stort set alle (97%), at de kunne få hjælp, når de havde svært ved at løse en opgave, og at de (89%) kunne snakke med deres lærer, når de havde problemer i skolen. De følte også, at de havde nogle gode venner i skolen, og kun få (7%) følte sig direkte ensomme (se delrapport 1 (Mehlbye 2008) tabel 4.2).

Ifølge interviewene med de unge var det ikke altid let at etablere venskaber på skolen på grund af de meget store forskelle i elevernes funktionsniveau i specialklassen, og fordi der var tale om meget små klasser (med fx tre elever), som var et for lille forum til at skabe meningsfulde sociale relationer. Derudover kom flere af de unge fra andre kommuner, og det kunne derfor være svært rent praktisk at vedligeholde venskaber på grund af den lange transport frem og tilbage, når man skulle være sammen uden for skoletid.

Muligheden for integration og kontakt med skolens øvrige elever i normalklasserne oplevedes ifølge de interviewede unge ofte som meget begrænsede. Nogle havde følt en vis utryghed over at skulle være sammen med børn fra normalklasserne bl.a. på grund af deres tidligere erfaring med mobning fra normalklasse-elevernes side, mens andre unge havde oplevet, at de havde en god kontakt, og at de i frikvartererne var sammen med eleverne fra normalklasserne.

I spørgeskemaundersøgelsen oplyser de fleste unge, at de har haft en god støtte i deres forældre. De fleste (67%) snakkede med deres forældre, når de kom hjem fra skole om deres skoledag. Det

gjaldt især pigerne. De fleste unge (71%) oplevede også, at de kunne snakke med deres forældre, når de havde problemer.

Ligesom andre jævnaldrende unge levede de unge i høj grad deres eget liv i forhold til deres forældre. Kun et mindretal af de unge oplyste, at de spiste fx morgenmad med deres forældre, inden de gik i skole, og kun halvdelen havde fællesaktiviteter med deres forældre såsom at se TV sammen, og endnu færre gik ture, i biografen og på museer o.l. sammen med deres forældre jf. delrapport 1 (Mehlbye 2008). I stedet er de unge (74%) meget sammen med deres kammerater i fritiden, jr. delrapport 1 (Mehlbye 2008).

Men der er også en del unge (20%), der angiver, at de var meget alene i deres fritid. Lignende undersøgelser blandt alle unge (jf. Mehlbye og Højmark 2003) viser, at ca. 10% af alle unge må betegnes som meget ensomme i deres fritid.

Nogle enkelte unge (7 unge svarende til 5%) fremtræder i spørgeskemaundersøgelsen som meget ensomme i fritiden. I skolen syntes der ikke at have været de samme problemer. Der havde de venner og kammerater.

De fleste af de unge oplyste, at de især brugte deres fritid foran computeren (80%). En del (65%) angav også, at de i deres fritid fik læst bøger udover skolebøger (jf. tabel 4.5 i delrapport 1 (Mehlbye 2008)), hvilket må betragtes som ganske mange, da en stor del af de unge havde og har læseproblemer. Halvdelen af de unge (47%) oplyste, at de dyrkede sport i deres fritid, og det gjaldt især drengene. Kun få gik til undervisning i ungdomsskolen, og kun få gik meget i biografen og på diskotek.

4.3 Forældrene om specialundervisningen

Spørgeskemaundersøgelsen med forældrene

Kun ca. halvdelen af forældrene deltog i den indledende spørgeskemaundersøgelse. Det følgende siger derfor alene noget om de 51 forældres erfaringer og meninger.

Forældrene er bl.a. blevet spurgt om, hvorvidt de mente, at deres barn var glad for at gå i specialklasse. Kun en tredjedel (35%) af de 51 forældre mente, at deres barn havde været "meget glad" for at gå i skole, mens kun en fjerdedel (26%) mente, at det slet ikke var tilfældet. De øvrige (39%) mente, at deres barn havde været "nogenlunde glad" for at gå i skole.

De fleste forældre (83%) oplevede at deres barn havde haft nogle gode kammerater i skolen. De var især at finde blandt dem, der oplevede, at deres barn havde været glad for at gå i skole, og som havde gode relationer til de andre elever og lærerne (se delrapport 1 (Mehlbye 2008)).

Langt de fleste forældre (71%) var mere eller mindre tilfredse med den specialundervisning, deres barn havde modtaget. En tredjedel (35%) havde været meget tilfredse med det undervisningstilbud, deres barn havde modtaget i det afsluttende skoleår, og næsten lige så mange (29%) var "ikke særlig tilfredse" eller "slet ikke" tilfredse (se delrapport 1 (Mehlbye 2008)).

Selv om en del forældre ikke var fuldt tilfredse med undervisningen i deres barns sidste skoleår, mente langt de fleste forældres (83%) alligevel, at deres barn havde haft "stort udbytte" af undervisningen, hvilket i sig selv er lidt selvmodsigende. Kun få (17%) af forældrene vurderede, at deres barn kun havde haft "nogenlunde udbytte" af undervisningen. (jf. tabel 4.2

Tabel 4.2 Forældrenes vurdering af deres barns udbytte af undervisningen i sidste skoleår

Grad af udbytte	Antal	Andel
Stort udbytte	40	83%
Nogenlunde udbytte	8	17%
Ikke særlig meget udbytte	-	-
Intet udbytte	-	-
Total	48	100%

I de tilfælde, hvor det stod helt klart, at den unge på grund af et handicap som fx Downs syndrom havde begrænsede indlæringsmuligheder og derfor aldrig ville kunne lære at læse og regne, sås alene tilfredshed hos forældrene. Forældrene var bare taknemmelige for, at skolen lærte deres barn at klare helt enkle dagligdags gøremål, så de kunne klare sig selv så godt som muligt.

To tredjedele af forældrene (61%) angav, at der havde været lagt en undervisningsplan for deres barn, mens en femtedel (22%) svarede, at det ikke var tilfældet. De øvrige forældre svarede "ved ikke".

Der var især lagt en undervisningsplan i 9./10. klasse for de unge med en "diagnose" (ADHD, dysleksi, fysisk handicap m.m.), mens det samme ikke gjorde sig gældende for unge med ingen eller mere diffuse diagnoser, nemlig unge med "generelle indlæringsvanskeligheder".

Halvdelen af de forældre (58%), der svarede bekræftende på, at der er lagt en undervisningsplan for deres barn, angav, at de også selv havde haft indflydelse på undervisningsplanen. Enkelte af disse forældre svarede, at det havde de, for "vi har selv lagt undervisningsplanen". Andre forældre oplyste, at undervisningsplanen var blevet grundigt gennemgået med skolen, og dermed havde de selv kunnet få indflydelse på undervisningsplanen.

Indtrykket er således, at der var stor forskel på forældrenes samarbejde med skolen. Nogle havde haft et tæt og godt samarbejde, mens andre kun havde haft lidt eller slet ikke noget samarbejde med skolen.

Interview med 15 forældre

Året efter at de unge var gået ud af skolen, blev der gennemført interview med 15 forældre. Nogle forældre fortæller, at de overvejende havde en meget diffus opfattelse af, hvad deres barns egentlige problem var. Det gælder ikke de forældre, hvis barn havde en klar diagnose, såsom Downs syndrom eller ADHD.

De forældre, som var meget usikre på, hvad deres barns problem egentlig var, var også meget i tvivl om, hvorvidt deres barn

havde fået det rette tilbud. Især fordi deres barn havde prøvet mange eller flere tilbud med varierende held og udbytte.

De mest tilfredse forældre var forældre til børn med klare diagnoser, hvor det var tydeligt, at deres barns boglige udviklingsmuligheder var begrænsede, og hvor der fra skolens side var lagt stor vægt på udvikling af deres sociale og praktiske færdigheder, netop fordi deres kognitive udviklingsmuligheder var begrænsede.

Flere blandt de interviewede forældre fortalte, at de allerede tidligt i deres børns skolegang vidste eller fornemmede, at deres barn havde eller ville få problemer i skolen, fordi deres barn også havde problemer allerede i børnehaven, dvs. før de kom i skole. Det gik måske nogenlunde med deres barn i 1. klasse, men det viste sig hurtigt, at de fik svært ved at klare sig i normalklassen.

Interviewene med forældrene viste også, at de unge i løbet af deres skolegang havde skiftet skole og/eller klasse op til flere gange, fordi det har været svært at finde den rigtige placering til dem. Samtidig er der flere eksempler på, at forældrene oplevede, at der var stor usikkerhed hos lærere og psykologer med hensyn til barnets problemer, og dermed hvor stort et specialundervisningsbehovet barnet havde. Det betød flere klasse- og skoleskift. Der er således eksempler på op til fire-fem klasse- og/eller skoleskift, som synes at have baggrund i, at det for kommunen var svært at finde den optimale placering til den unge i skolesystemet.

Der er eksempler på forældre, der oplevede, at der var økonomiske barrierer for den optimale løsning, fx at deres barn blev henvist til specialklasse frem for at modtage støtte i normalklassen, fordi det var en billigere løsning for kommunen, hvilket de stillede sig helt uforstående over for.

De forældre, der oplevede, at deres barn ikke havde været glad for at gå i skole, mente bl.a. at det skyldtes, at lærerne "havde talt ned til deres barn", at andre unge i klassen havde ødelagt undervisningen ved deres urolige og destruktive adfærd, eller at deres barn ikke syntes, at det havde lært nok.

Blandt de interviewede forældre, der angav, at deres barn havde været glad for at gå i skole, gives der bl.a. udtryk for, at det skyldtes engagerede lærere og godt samvær i klassen.

I interviewene med forældrene fremtræder to forhold, som de mener, har været meget afgørende for deres barns trivsel nemlig; dels om de har oplevet, at deres barn kunne magte skolens krav, dels om deres barn følte sig tilstrækkeligt udfordret fagligt. I interviewene med forældrene fornemmer man, at forventningspresset på de unge især har været stort fra forældrenes side, og højere end de forventninger og krav skolen har haft til den unge.

4.4 Konklusion

De unge har generelt været glade for undervisningen i specialklassen. Nogle følte, at der stilledes passende faglige krav til dem, andre at kravene var alt for lave, og at de derfor ikke lærte noget. Ingen oplevede, at kravene var for høje. Nogle oplevede et meget støjende undervisningsmiljø, andre et befordrende undervisningsmiljø, hvor de lærte noget.

Nogle har mange kammerater, nogle få eller ingen. De unge følte, at der var store – måske for store forskelle mellem eleverne i deres specialklasse, så det var svært at finde venner der. Der var stor spredning, hvad angik de unges kontakt til normalklasseeleverne. Et flertal angiver, at de (også) havde venner og kammerater, som de er sammen med i fritiden, men en femtedel af de unge angiver, at de er meget alene i deres fritid, og det er et forholdsvis stort antal. De unge angiver, at de især finder støtte hos deres forældre.

En tredjedel af de 51 forældre, der deltog i den indledende spørgeskemaundersøgelse mente, at deres barn har været meget glad for at gå i skole, mens en fjerdedel mente, at det slet ikke var tilfældet. En tredjedel af forældrene er ikke tilfredse med den specialundervisning, deres barn har modtaget, mens de øvrige er mere eller mindre tilfredse.

Interviewene med forældrene viste også, at de unge i løbet af deres skolegang havde skiftet skole og/eller klasse op til flere gange. Der syntes at være stor usikkerhed hos lærere og psykologer med hensyn til, hvilke problemer, de unge havde, og hvor omfattende de unges problemer var, hvilket ifølge forældrene var årsag til mange skoleskift. Der var således eksempler på op til fire-fem klasse- og/eller skoleskift, som tilsyneladende havde baggrund i, at kommunen havde svært ved at finde den optimale placering til den unge i skolesystemet.

Del 2 Efter folkeskolen

5 De unges vej ud af folkeskolen

5.1 Planer for elevernes videre uddannelsesforløb

Ifølge lærerne har der været udarbejdet en plan for 77% af de 128 unge i forbindelse med deres overgang fra grundskole til videre uddannelses- eller beskæftigelsesforløb. Det betyder omvendt også, at for en del unge har der ikke foreligget nogen aftale om udslusning fra folkeskolen og det videre uddannelsesforløb efter folkeskolen.

Udslusningen eller brobygningen til næste uddannelses- eller aktivitetsforløb har især bestået af flere praktikforløb, brobygningsforløb på teknisk skole eller handelsskole, præsentationskurser og besøg på efterskoler.

Ifølge lærerne skal langt de fleste unge (57%) efter grundskolen enten på efterskole for unge med særlige vanskeligheder eller på produktionsskole. En del unge (13%) skal på almindelig ungdomsuddannelsesinstitution evt. med særlig støtte, fx på teknisk skole, handels skole eller social- og sundhedsskolen. Der er nogle få (6%), som får arbejdspraktiktilbud evt. som led i EGU-forløb (Erhvervsgrunduddannelses forløb). Endelig er der en del (14%), der får en række andre særtilbud fx botilbud for unge med vanskeligheder, særlig specialskele for unge eller voksne med handicap e.l. (se tabel 5.1).

Tabel 5.1 Lærernes oplysninger om, hvor de unge skal fortsætte efter afsluttet grundskole.

Tilbud til den unge	Antal unge	Andel unge i %
Efterskole, højskole, produktionsskole e.l.	73	57
EGU-forløb, arbejdspraktik	4	6
Almindeligt skoletilbud fx handelsskole, teknisk skole, social- og sundhedsuddannelsen	16	13
Andre tilbud (fx specialskole)	18	14
Uoplyst/ved ikke	13	10
Total	124	100%

Langt de fleste lærere (90%) vurderer, at det tilbud, den unge får efter folkeskolen, er det optimale tilbud for den unge. Det kan være fordi den unge har brug for mere skolegang (fx efterskole eller kostskole) for at blive mere moden, fordi den unges styrkeside er det praktiske arbejde (dvs. skal i arbejdspraktik), eller fordi den unge får mulighed for at beskæftige sig med sit særlige interesseområde (fx børn).

De 10% af lærerne, der vurderer, at den unge ikke har fået det optimale tilbud, men et andet ikke så godt tilbud, begrundet det fx med, at de mener, at den unge er behandlingskrævende og har mere behov for behandling end for fx at komme på efterskole.

Set fra forældreside påpeges det især, at deres søn/datter fortsat vil have brug for megen støtte og vejledning. De kan ikke klare sig selv, og forældrene er opmærksomme på, at de også selv skal støtte den unge, men at der samtidig fortsat er behov for støtte udefra ved vejledere og lærere.

5.2 De unges egne planer og forventninger

Da de unge forlod skolen vidste stort set alle unge, hvad de skulle efter sommerferien. Når de unge bliver spurgt om, hvad de skal efter folkeskolen, stemmer det nogenlunde overens med lærernes oplysninger, men ikke helt. For eksempel oplyser nogle af de unge, der skal fortsætte på specialinstitution, at de skal på efterskole.

Hvad angår unge, som ikke ved, hvad de skal, stemmer det meget godt overens med lærernes oplysninger.

Langt de fleste unge (65%) oplyste, at de skulle på efterskole, højskole eller produktionsskole efter skolen. Nogen færre på teknisk skole eller handelsskole (tabel 5.2). Ingen skulle på gymnasiet. Kun få (10%) vidste ikke, hvad de skulle efter sommerferien.

Næsten alle (82%) havde besøgt det sted, de skulle hen på efter skolen, og stort set alle (95%) glædede sig til det, de skulle i gang med.

Tabel 5.2 Eleverne: Efter skole – hvad skal du lave, når du går ud af skolen til sommer? (N=128)

Spørgsmål	Antal	Procent
Fortsætte i 10. klasse	7	6%
Efterskole, højskole, produktionsskole	81	63%
Teknisk skole, handelsskole, SOSU	18	14%
Gymnasiet	-	-
Arbejde	10	8%
Uoplyst	12	9%
Total	128	100%

Med hensyn til beslutningsprocessen oplevede langt de fleste (85%), at de selv havde besluttet, hvor de skulle hen efter afslutningen af deres skolegang. Men alle havde drøftet deres beslutning med en eller flere voksne. Først og fremmest blev fremtiden drøftet med deres forældre, dernæst var det lærerne i skolen, fremtiden blev drøftet med (tabel 5.3).

Tabel 5.3 Fremtiden – hvordan er beslutningen taget?

Spørgsmål	Ja	Nej	Total (N)
Ved du, hvad du skal, når du går ud af skolen til sommer?	90%	10%	124
Har du selv besluttet, hvad du skal lave, når du går ud af skolen til sommer?	85%	15%	124
Har dine forældre hjulpet dig med at finde ud af, hvad du skal lave, når du går ud af skolen til sommer?	83%	17%	124
Har en af dine lærere hjulpet dig med at finde ud af, hvad du skal lave, når du går ud af skolen til sommer?	73%	27%	124
Er der en vejleder eller anden voksen uden for skolen, der har hjulpet dig med at finde ud af, hvad du skal lave, når du går ud af skolen til sommer?	67%	33%	124

De unge er spurgt om, hvad de gerne vil beskæftige sig med som voksne. De fleste drenge vil især gerne arbejde med noget, hvor de skal arbejde med deres hænder (håndværker o.l.) Pigerne vil især gerne arbejde med mennesker. En del af drengene vil også gerne arbejde med computere, og en del af pigerne vil gerne være frisør og i butik. De unge vælger således helt traditionelle pige- og drenge fag (tabel 5.3)

Tabel 5.4 Fremtiden – hvad vil du gerne arbejde med som voksen?

Spørgsmål	Drenge	Piger	Total
Vil du gerne arbejde på kontor?	12%	12%	24%
Vil du gerne arbejde med noget, hvor du skal bruge dine hænder (fx tømrer)?	66%	12%	78%
Vil du gerne arbejde som frisør eller i butik?	12%	56%	68%
Vil du gerne arbejde med computere?	33%	17%	50%
Vil du gerne arbejde med mennesker fx børn?	19%	54%	73%
Total (N)	83	41	124

Interviewene med de 30 unge samt spørgeskemaerne til de 128 elevers lærere på skolerne viste, at der på skolerne havde været etableret forskellige intro- og brobygningsforløb i 9.-10. klasse med henblik på de unges afprøvning af forskellige uddannelsesforløb og erhverv. Der var bl.a. etableret brobygningsforløb til tekniske skoler. De unge har desuden været på forskellige erhvervspraktikophold.

De unge, der interviewedes, og som havde deltaget i disse aktiviteter, mente, at det havde hjulpet dem med at afklare, hvad de havde lyst til/ikke lyst til og mulighed for at arbejde med i fremtiden. Alle de interviewede unge fortæller, at de også fik en eller anden form for vejledning af lærer og/eller kurator eller UU-vejleder.

Hvem der i de konkrete tilfælde tog sig af vejledningen var forskelligt fra skole til skole, og det samme gjaldt, hvordan den enkelte skoles samarbejde med UU-vejledningen fungerede. De unge var med i planlægningen af deres fremtidsforløb, såfremt det kunne lade sig gøre. I de tilfælde hvor de unge slet ikke havde fået præsenteret nogen alternativer, var der som oftest tale om, at lærere og forældre mente, at den unge ikke var i stand til at træffe sine egne valg, fordi de mente, at de intellektuelt set ikke ville kunne overskue et valg.

Der var blandt de unge både eksempler på, at vejledningen havde været den afgørende faktor for, hvad den unge kom i gang med, og eksempler på, at de unge selv (evt. sammen med forældrene) fandt ud af, hvad de skulle i de tilfælde, hvor de fx havde en anden mening end skolen om, hvad der var realistisk i forhold til fremtidig uddannelse og erhverv. Men i langt de fleste tilfælde har der været enighed mellem den unge, forældrene og skolen om, hvad den unge skulle efter folkeskolen.

For nogle af de unge har den helt tætte og personlige opfølgning ud i en anden aktivitet været afgørende – det at blive holdt i hånden hele vejen, har været udslagsgivende for, at de overhovedet er kommet videre i en ny aktivitet og oplevede den sejr, det var at starte på en ny uddannelse eller beskæftigelse.

Nogle få unge har imidlertid, ifølge interviewene med de unge selv, følt sig "holdt tilbage" i forhold til det, de gerne ville, og mener, at lærerne eller vejleder/kurator ikke har haft den fornødne tiltro til deres beslutsomhed og evner, eller at vejleder/kurator ikke selv har haft de fornødne netværk og kompetencer til at guide dem på en tilfredsstillende måde. Det har bl.a. betydet, at nogle unge har ændret kurs og er startet andre steder end forudset eller planlagt.

I interviewene med de unge er indtrykket, at de unge trods talrige fallitter i skolesystemet nu kæmper for at få en plads i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. De har ambitioner om at få en uddannelse og et job, og at "få et helt normalt liv", dvs. være lige som alle andre unge uden "at skille sig ud", sådan som de oplevede det i grundskolen.

Stort set alle unge glæder sig til det, de skal efter sommerferien.

5.3 Forældrenes forventninger til de unges fremtid

I forældrespørgeskemaundersøgelsen i undersøgelsesgruppens første år (henholdsvis foråret 2006 og foråret 2007) var der, ifølge de 51 forældre, som besvarede spørgeskemaet, for langt de fleste unges vedkommende lagt en plan for, hvad de skulle efter grundskolen. Vurderet ud fra forældrenes kommentarer til spørgsmålet syntes der for langt de fleste unges vedkommende at være lagt forholdsvis detaljerede planer for, hvad de unge skulle umiddelbart efter folkeskolen.

Det kan være fx efterskole (som er der, hvor de fleste unge fortsætter), eller det kan være arbejdspraktik med henblik på senere at tage uddannelser såsom tømrer, automekaniker eller frisør.

Set ud fra forældrenes kommentarer synes der kun at være lagt planer for det kommende uddannelsesår, men ikke mere

langsigtede planer. Jf. også skoleinterviewundersøgelsen, hvor der ifølge skolerne, kun på en enkelt skole lagdes femårs planer for de unges videre uddannelsesforløb efter folkeskolen.

Tabel 5.5 Er der lagt en aktivitetsplan for elevens videre forløb efter afsluttet grundskole?

Aktivitetsplan?	Antal	Andel
Ja	44	86 %
Nej	7	14 %
Total	51	100 %

Stort set alle forældre (96%) er tilfredse med den plan, der er lagt for deres barn. De begrundet bl.a. deres tilfredshed med, at deres barn netop har fået det tilbud, det ønskede, hvilket også skyldes, at de unge og deres forældre via besøg på uddannelsesstederne og de unges skolepraktikker har haft et godt grundlag for at vælge det rette tilbud. Der er kun få, der oplyser, at der slet ingen plan foreligger.

Med hensyn til hvordan forældrene mener, at deres barn bør støttes fremover for at få et godt voksenliv, viser kommentarerne i spørgeskemaet den store spredning, der er i elevgruppen med hensyn til, hvor megen støtte, de har brug for. Men det generelle billede er, at forældrene vurderer, at deres barn også fremover vil have brug for tæt støtte og vejledning.

Nogle forældre forventer, at deres barn med lidt støtte vil få en uddannelse og kunne klare sig selv, andre mener, at de unge også i de kommende år vil have behov for tæt støtte og vejledning, mens andre ved, at deres barn slet ikke vil kunne klare sig selv, og derfor håber på, at deres barn vil kunne få plads i et bofællesskab med støtte. De fleste forældre forventer således, at deres barn også fremover vil have behov for en form for støtte af mere eller mindre intensiv karakter.

De 15 forældre, der blev interviewet som led i deres barns deltagelse i interview, har i større eller mindre udstrækning været

inddraget i deres barns videre forløb, både ved deltagelse i møder og ved besøg på uddannelsesstederne.

Vi har holdt møder med skolevejlederen på skolen gennem de sidste to år, møderne var fine nok, og vejlederen kom med forskellige forslag.

Forældrene fortæller, at de har gode erfaringer med samarbejdet med skole og UU-vejleder, mens de har dårlige erfaringer med samarbejdet med kommunens socialforvaltning. Stort set alle de interviewede unges forældre (og formodentlig også de fleste andre unges forældre, hvis børn har behov for særlig støtte) er i kontakt med socialforvaltningen omkring deres barn. Kontakten drejer sig især om udslusningen til uddannelse/anden beskæftigelse efter folkeskolen, da stort set alle de unge har behov for en eller anden støtte også fremover, og her træder sociallovgivningen i kraft. Nogle har allerede tidligt i barnets liv været i kontakt med socialforvaltningen, fx i forbindelse med tabt arbejdsfortjeneste.

Vi begyndte allerede at snakke med skolen om, hvad han skulle, tre år før han skulle gå ud af skolen... vi har besøgt den skole, som skolen anbefalede, han skulle hen på, allerede for tre år siden og så igen sidste år og igen i år, men socialforvaltningen som også blev inddraget ved møder for tre år siden, begyndte at stejle et halvt år før, han skulle forlade skolen og sagde, at det var alt for dyrt... de havde skiftet sagsbehandler... så måtte vi skælde ud, og så kom han af sted alligevel...

5.4 Konklusion

Spørgeskemaundersøgelsen med de unge viser, at de med hensyn til fremtidsønsker ligner alle andre unge. Drengene vil især gerne arbejde med noget med deres hænder, dvs. som tømrer, autome-

kaniker o.l. Pigerne vil især gerne arbejde med noget med mennesker eller have job som frisør eller arbejde i butik.

Der er ifølge elevernes lærere i folkeskolen planer for stort set alle unge med hensyn til, hvad de skal efter skolen. De fleste skal på efterskole, produktionsskole, højskole e.l. Enkelte skal på handelsskole eller teknisk skole. Enkelte andre skal i arbejdspraktik. Nogle få unge ved endnu ikke, hvad de skal efter skolen. De fleste unge skal på efterskole, fordi de, ifølge lærerne, har brug for at blive mere modne og selvstændige.

Næsten alle unge føler, at de selv har taget beslutningen om, hvad de skulle efter folkeskolen. De fleste har også drøftet beslutningen med deres forældre, dernæst har lærerne på skolen spillet en væsentlig rolle. Kun i meget få tilfælde har der været uenighed mellem skole og forældre med hensyn til, hvad den unge skulle efter folkeskolen.

Stort set alle forældre er tilfredse med den plan, der er lagt for deres søns/datters videre uddannelsesforløb. Interviewene viser, at alle forældre i mere eller mindre omfang har været inddraget i planlægningen af deres barns fremtid.

6 De unges første år efter grundskolen

6.1 Introduktion

I det følgende beskrives det, hvordan det gik de 128 unge året efter, at de forlod folkeskolen. De unge blev spurgt om, hvilket uddannelsessted eller arbejdspraktiksted eller hvilken anden aktivitet, de var begyndt på efter grundskolen. De blev spurgt om, hvordan de befandt sig fagligt og socialt på stedet, og hvorvidt stedet levede op til deres forventninger.

Der er tale om enkle kvantitative data fra de årlige spørgeskemaundersøgelser med henblik på at følge de unges arbejdsmæssige og uddannelsesmæssige forløb. Der var tale om enkle korte spørgeskemaer med få spørgsmål både af hensyn til de flestes unges svage læsefærdigheder og for at tidsmæssige årsager ikke skulle afholde de unge (og deres forældre) fra at svare på spørgeskemaet. I de tilfælde, hvor den unge ikke selv sendte det udfyldte spørgeskema tilbage til AKF, blev der gennemført telefoninterview enten med den unge selv eller dennes forældre med henblik på at få spørgeskemaet besvaret.

Der gennemførtes 30 personinterview med udvalgte unge 10 piger og 20 drenge efter at de havde forladt folkeskolen. De første interview gennemførtes december 2007 - marts 2008.

6.2 Hvor gik de unge hen første år efter folkeskolen?

De fleste unge startede som planlagt på efterskole, typisk en specialetferskole for læsesvage unge eller for unge med generelle indlæringsvanskeligheder e.l. (43%), og en del startede på produktionskole (7%) (se tabel 6.1). Ifølge lærerne var der flere unge, der skulle være startet på efterskole. Men nogle unge holder hurtigt

op, mens andre finder ud af, at de hellere vil helt ud af uddannelsessystemet og ud at lave noget praktisk.

Der er således en række unge, som starter i en form for arbejdspraktik hos en håndværker fx en tømrer for senere at fortsætte på teknisk skole. Andre unge (11 unge lig 9%) starter direkte på teknisk skole eller handelsskole. Der er enkelte eksempler på elever, der starter på en erhvervsuddannelse på teknisk skole eller hg på handelsskolen, hvilket de selv oplever, at de klarer godt. Nogle enkelte klarer sig helt uden støtte til stor overraskelse for dem selv og deres omgivelser. Kun fire unge er slet ikke kommet i gang med noget som helst.

Men ellers er det generelle billede, dels at de unge starter i den planlagte aktivitet, dels at de modtager et specialtilbud, hvor der tages hensyn til deres særlige vanskeligheder, og hvor flere af dem får massiv støtte i form af specialundervisning ud over den normale undervisning på skolen.

Tabel 6.1 Den unges beskæftigelse året efter grundskolen

	Andel unge i gang med aktiviteten	
	Antal	Procent
10 -11 klasse på folkeskole, VUC e.l.	8	7
Efterskole/ højskole	50	43
Produktionsskole	8	7
Arbejdspraktik/i lære	4	3
Teknisk skole/ handelsskole, SOSU, Landbrugs-skole e.l.	11	9
Gymnasiet /HF	-	-
EGU/STU	1	1
Specialske/specialinstitution	8	7
Arbejder	11	9
Laver ingenting	4	4
Anden aktivitet/praktisk uddannelse (PMU ¹ , PAU ² e.l.)	12	10
I alt	117	100%
Antal unge samlet set	128	
Uoplyst (antal unge)	11	

1 Praktisk Medhjælper Uddannelse

2 Pædagogisk Assistent Uddannelse

Langt de fleste er glade for det, de er i gang med (76%) og føler, at de får den fornødne støtte og hjælp til at gennemføre det. Kun enkelte er slet ikke glade for det, de er i gang med på det tidspunkt, de blev spurgt. Det gælder kun 9 unge, specielt de få unge som alene arbejder uden at være kommet ind i et praktikforløb, eller som slet ikke laver noget.

Der var elever, der i deres nye forløb blev fulgt tæt af deres lærer eller vejleder. Nogle kuratorer og lærere besøgte således den unge med jævne mellemrum på den nye uddannelse og talte den unges sag med henblik at sikre sig, at den unge fik den nødvendige støtte. Andre unge vidste bare, at der var en person/vejleder, der skulle følge dem og hjælpe dem videre, men uden at det var noget, de mærkede særlig meget til. Der var dog også nogle elever, der

ikke var klar over eller i hvert fald ikke havde opdaget, at de havde en vejleder tilknyttet, fordi de ingen kontakt havde med en sådan. Det er heller ikke altid, at den unge opfatter vejlederen som en vejleder. Sådan som fx ham, der i sin spørgeskemabesvarelse oplyser, at han ingen vejleder har, men han har en kurator.

6.3 Forløbet på den ny uddannelse / aktivitet - interview med unge

I interviewene med de 30 udvalgte unge får man et mere indgående billede af og viden om, hvordan de unge selv oplever deres uddannelsesforløb, og hvad de selv især synes er vigtigt.

At lære at læse og få et job

I interviewene med de unge, er det et gennemgående træk, at de unges højeste ønske er at kunne læse og regne samt at få et job, som de oplever, at de kan magte og udfylde tilfredsstillende. Der er enkelte, der også har højere ambitioner såsom en handelsskoleeksamen med henblik på et arbejde som fx sælger.

Især de unge på (special)efterskolerne er meget optaget af at få 9.-klasses afgangsprøve. Nogle med fuldt skema, nogle med udeladelse af visse fag. For nogle enkelte synes det at lykkes. De unge er således meget ambitiøse med hensyn til ønsker om at få en 9.-klasses afgangsprøve, fordi de ved, at det er nødvendigt at have for at kunne klare sig videre i uddannelsessystemet.

De er også indstillet på, at det betyder, at de skal "tage sig rigtig meget sammen" og gøre sig umage, som de selv udtrykker det.

Kai er kommet på efterskole og satser nu især på at lære at læse. Han siger: "Det er vigtigt, at jeg får lavet rigtigt meget dansk og engelsk... og læse og sådan noget, fordi jeg er ikke så god til det, og så skal jeg se, om jeg kan... redde mig selv, så jeg kan blive lidt bedre til det. Min sø-

ster Corinna siger, at hvis jeg skal ud som cykelhandler, så skal jeg også blive bedre til at læse og skrive, så jeg bliver nødt til at træne mig op, jeg vil arbejde hårdt og vil slide for at blive rigtig god til at læse”.

Der er ros fra flere af de unge til opholdet på efterskolen. De synes, at deres dagskema med undervisning og andre aktiviteter er godt struktureret, og at undervisningen på efterskolen fungerer bedre end i specialklassen på deres tidligere skole, måske fordi den er mere intensiv fx i form af eneundervisning.

Kim går på efterskole. Han får specialundervisning i alt: dansk, matematik og engelsk. Timerne ligger ud over det almindelige skema på efterskolen, og han har sin helt egen lærer. Der er meget gruppearbejde på skolen. Det havde han ikke i folkeskolen. Han synes, at det er rigtig sjovt, og at han lærer rigtig meget. Han vil væregartner.

Men flere af de unge bliver hurtigt træt af efterskolen. Deres begrundelse er typisk, at de keder sig, men der er meget, der peger på, at årsagen både kan være, at de ikke trives blandt kammeraterne, eller at de faglige krav ikke matcher deres forventninger eller oplevede muligheder. Så allerede efter et halvt år begynder de at få lyst til at stoppe opholdet på efterskolen.

Anita er kommet på sportsefterskole. Det var hun i starten rigtig glad for, da hun godt kan lide at dyrke motion. Det begynder dog hurtigt at kede hende. Hun har lidt undervisning i dansk og matematik, men hun synes, at det er rigtig svært. Hun vil gerne holde op, men beslutter sig til at blive året ud.

Dan starter på efterskolen og glæder sig til at lære noget mere. I starten synes han, at det er "fedt" med meget idræt, men efter jul synes han, at det er for meget. Han vil gerne have nogle 'læs og forstå' bøger, som han selv siger: "fordi ligesom der står på forsiden, så læser man meget i den og forstår, og det hjalp for mig". Han forstår ikke, hvorfor de i dansktimerne kun skal spille spil og får læst op... Han er også ked af, at han har den samme matematik bog (4. klasse) som han havde i folkeskolen, selvom han selv siger, at han ikke kan huske indholdet. Han er meget sikker på, at han ikke vil være på skolen et år mere. Han vil "lære noget vigtigere", vil gå på EGU, fordi han vil lære at læse og regne bedre. Forældrene fortæller i interviewet med dem, at de mener, at han også er træt af efterskolen, fordi han ikke har det så godt med kammeraterne på skolen.

Ny aktivitet ny identitet

Billedet er dog overvejende, at de unge følte sig rigtig godt tilpas det nye uddannelses- eller arbejdssted. De oplevede især i starten, at de kunne magte mere, end de selv troede, og deres selvfølelse blev derfor styrket gevaldigt. Den marginalisering og negative stempling, som nogle af de unge gav udtryk for som en konsekvens af at være "specialklasse elev", ophæves eller aftager. Det nye sted får de muligheden for at skabe relationer på baggrund af andet end en identifikation som specialundervisningselev og et nyt liv. Men de ønskede boglige færdigheder opnår de ikke altid.

Flere af de unge opnår at få venner og føler sig generelt godt støttet af de voksne. Det er ikke alle unge, der fortsætter på efterskole efter folkeskolen. De vil ud at arbejde eller fortsætte på produktionsskolen i deres hjemkommune.

Problemet for de unge, der vil ud at arbejde, er, at skulle præsentere sig i de nye omgivelser. De ved, de har nogle vanskeligheder, og de ved også, at de ikke kan skjule dem ret længe. Nogle forsøger alligevel at skjule, at de har gået i specialklasse og at de

har faglige vanskeligheder. Andre unge vælger selv, at oplyse arbejdsgivere, praktikvejledere og andre om, at de har særlige problemer, som der i nogle tilfælde skal tages højde for i det øjeblik, de er i arbejdspraktik eller arbejde. De unge giver da også udtryk for, at de føler, at de bliver hjulpet det nye sted både af kolleger og ledelse. Det skal her bemærkes, at de unge typisk har fået et arbejde som ufaglært evt. i form af arbejdspraktik eller et arbejde med løntilskud til arbejdsgiver. Så arbejdsstedet ved oftest på forhånd, at de modtager en ung med vanskeligheder.

Marianne "Jeg får god støtte af min chef, hun har gjort meget for mig. Hun skærer tingene ud i pap for mig, og det synes jeg er fedt! Hun har f.eks. sat tegninger af potteplanter og blomster på kasseapparatet, så jeg ikke behøver at tænke så meget over prisen. Hvis der er andet jeg er i tvivl om, kan jeg altid spørge en kollega".

Morten har meget svært ved at huske ting, og det ved han. Derfor skal han skrive små sedler, har han aftalt med sin arbejdsgiver.

De unge ser især frem til at få et normalt liv. "Det normale liv" og det at blive accepteret som så "normale som muligt" er således i fokus. På den måde kan man sige, at der er en god overensstemmelse med det 'normaliserende projekt', som lærerne på de valgte skoler synes at være gået er i gang med ved at arbejde med den enkelte unges selvtillid og håndtering af sociale relationer og hverdagen.

Der er, ligesom på andre punkter, også stor forskel på de unges fremtidsforestillinger, deres drømme og deres vurderinger af egne muligheder.

Nogle af de unge har specifikke drømme og mål - om alt fra at blive mekaniker til at få egen blomsterbutik, deres egen restaurant e.l., mens andre unge ikke har nogle bestemte mål. Her adskiller disse unge sig ikke fra andre unge på deres egen alder. Gennem-

gående er drømmen at få et job, en familie, gerne et hus og leve et helt normalt liv (jf. Schousboe 1990).

Forældrene

Der gives i interviewene blandt de 15 forældre både udtryk for stor tilfredshed med det sted, hvor deres barn er kommet hen efter folkeskolen og udtryk for det stik modsatte, nemlig utilfredshed og skuffelse.

Forældre til unge, der er rigtig glade for det, de er gået i gang med, kan mærke en synlig ændring hos deres barn.

Bos forældre: "Han trives rigtig godt på efterskolen, det kan vi mærke på ham, når han er hjemme i weekenden, han er mere social herhjemme, deltager mere i det praktiske arbejde og meget mere interesseret i, hvad vi andre går og laver".

Hans' forældre: "Mester er rigtig god til at støtte ham og engagerer sig i ham, han er utrolig glad for at være der, der er ikke en eneste morgen, hvor han er ked af at skulle af sted".

De lidt mere skuffede forældre (og unge), giver bl.a. udtryk for, at det er lidt/meget skuffende, at der er så lidt bogligt indhold i den skole/uddannelse, de unge er kommet på. Flere forældre er således meget ambitiøse på deres børns vegne.

Pers forældre: "Vi er noget utilfredse, tiden bruges til alt for meget sport, de har slet ingen bøger... han har slet ikke fået noget ud af opholdet... der er alt for megen fritid uden strukturerede aktiviteter... og der er problemer med kammeraterne... vi har forsøgt at kontakte skolen flere gange for at klage, men forgæves"...

6.4 Konklusion

Gennemgående var de unge glade for de arbejds- eller uddannelsesaktiviteter, som de var i gang med umiddelbart efter, at de har forladt folkeskolen. Flere af de unge giver i interviewene udtryk for, at selvom de glædede sig til den nye aktivitet, havde de alligevel været nervøse for det, de skulle i gang med efter folkeskolen. En nervøsitet som, efter at de er startet i arbejdspraktik eller på efterskole, er afløst af en vis og ny form for selvsikkerhed.

Flere unge udtrykte stor tilfredshed med at være kommet ind i en ny sammenhæng og følte sig godt modtaget og godt behandlet de nye steder.

Retrospektivt er der flere elever, der lægger vægt på, at de burde have lært mere fagligt i folkeskolen. Ligesom der var flere forældre, der udtrykte samme holdning. Hvorvidt denne holdning skyldtes, at både forældre og unge i praksis kunne se vigtigheden i den faglige ballast, efter de havde afsluttet skolen, eller at der fx som udgangspunkt var forskellige forventninger til, hvad eleverne kan lære i specialundervisningen er usikkert.

Set fra forældrenes side er der nogle, som udtrykker stor tilfredshed og glæde, og de kan se at deres barn udvikler sig, trives og er glad. Andre er utilfredse, og deres utilfredshed drejer sig især om, at de ikke synes, at deres børn udvikler sig nok med hensyn til boglige færdigheder. Tilfredsheden eller manglen derpå hænger naturligt nok sammen med deres forventninger både til det sted, hvor deres barn er kommet hen, og de udviklingsmuligheder, deres barn har.

7 Efter det første år – hvor gik de unge hen?

7.1 Introduktion

De unges situation følges henholdsvis to og tre år efter, at de har forladt folkeskolen. I 2008 er det et år siden, at 2007 årgangen forlod skolen og to år siden, at 2006 årgangen forlod folkeskolen. I 2009 er det henholdsvis tre år siden, at 2006 årgangen forlod folkeskolen og to år siden, at 2007 årgangen forlod folkeskolen. I dette kapitel ses på, de to grupper af unges situation efter folkeskolen.

Det er især væsentligt at bemærke, at der især efter tre år kan ses antydninger af, hvordan den unges fremtidige placering på arbejdsmarkedet bliver.

7.2 Hvor fortsatte de unge efter det første år?

Det første år efter folkeskolen er halvdelen af unge (43% af de unge jf. tabel 7.1) således på specialefterskole eller på højskole for sent udviklede e.l. Planen for flere var, at der skulle de blive et par år. Det er der også nogle, der gør nemlig ca. en tredjedel af de 50 unge, der startede på efterskole efter folkeskolen, men de øvrige ønsker hurtigt noget andet. Og en række unge afbryder opholdet på efterskolen, før det første år er gået. De starter i stedet på ufaglært arbejde fx i et supermarked eller som murerarbejdsmand.

To og tre år efter at de unge forlod folkeskolen er der et øget antal unge, der er i gang med et arbejde eller i en eller form for arbejdspraktik (fra 3% i første år til 11% i tredje år efter folkeskolen), og færre der er på efterskole eller højskole (jf. tabel 7.1). Det er en naturlig udvikling i forhold til planen om, at de unge skal på

efterskole et til to år for at blive mere modne og for at finde ud af, hvad han/hun kan magte og gerne vil.

Men en del unge falder helt fra et uddannelsesforløb. Antallet af unge, der angiver, at de ingenting laver, stiger således som årene går. I det første år efter, at de unge har forladt folkeskolen, er det kun 3% af de unge, der angiver, at de ingenting laver. I det tredje år efter at de har forladt folkeskolen, er det 17%, der angiver, at de ikke laver noget. Det gælder med andre ord de unge, der forlod folkeskolen i 2006. Der er også flere, der er i arbejde som arbejdsdreng/-mænd, nemlig 20% i år tre, efter at de unge har forladt folkeskolen,

I tredje år efter folkeskolen er det kun få, der fortsat er på efterskole. De unge er der typisk et år måske to år, så kommer de på produktionsskole, eller de finder et arbejde/en praktik, hvorefter de fortsætter på teknisk skole. Den store hurdle for denne gruppe unge er, som for andre unge, at få en læreplads inden for deres fag. Det lykkes ikke altid, og så må de skifte retning/linje og måske blive malere i stedet for automekanikere. Vejen til praktikplads går ofte gennem et arbejde, hvor den unge så bliver ansat i praktik det sted, hvor han/hun har arbejdet.

Nogle af de allersvageste unge kommer i EGU-forløb eller STU-forløb (særlig tilrettelagt undervisning for unge med specielle behov). Det gælder 8% af de unge i år tre, og uafhængigt af om man er fra 2006- eller 2007-årgangen, er det en mulighed, der nævnes som en af de næste uddannelsesforløb, de skal i gang med.

Det er ikke muligt, at tegne et klart billede af de unges forløb efter folkeskolen, set i forhold til, hvordan de klarede sig i folkeskolen og baggrunden for deres visitation til specialundervisning. I stedet synes billedet af forløbet mere præget af tilfældigheder, og især af de voksne omkring dem i kommunens UU-vejledning, på efterskolen og i deres arbejdspraktik, og de voksnes evne til at støtte dem.

**Tabel 7.1 Den unges beskæftigelse årene efter grundskolen
– andel unge i gang med aktiviteten**

	1 år efter (2006 og 2007 årgangen)	2 år efter (2006 og 2007 årgangen)	3 år efter (2006 årgan- gen)
10 -11 klasse på folkeskole, VUC e.l.	7%	1%	4%
Efterskole/ højskole	43%	28%	6%
Produktionsskole	7%	7%	17%
Arbejdspraktik/i lære	3%	12%	11%
Teknisk skole/ handelsskole, SO- SU, Landbrugsskole o.l.	9%	13%	13%
Gymnasiet /HF	-	2%	2%
EGU/STU	1%	1%	8%
Specialske/specialinstitution	7%	4%	-
Arbejder	9%	16%	20%
Laver ingenting	3%	7%	17%
Anden aktivitet/Uddannelse (PMU, PAU o.l.)	10%	11%	4%
I alt (N)	117	102	54
Uoplyst (antal unge)	11	26	32
Antal unge samlet set	128	128	86

Enkelte unge fortsætter direkte efter 9.-10. klasse i en eller anden form for skolegang med specialundervisning efter folkeskolen. Unge med et egentlig handicap (fx Downs syndrom) kommer på specialske, hvor de skal bo de første to-tre år efter folkeskolen, inden de efter planen får førtidspension og får bolig i et bofælleskab. Det er de unge, som ingen chance har for at gå ind i et egentligt uddannelses- eller arbejdsforløb på grund af deres af handicap.

Men det positive er, at efter tre år er to tredjedele af de 54 unge, vi fortsat har kontakt med, i en eller anden form for uddannelsesforløb, om end det ifølge interviewene med de unge synes meget ustabil med jævnlige uddannelsesskift.

Men der er en tredjedel af de unge fra 2006-årgangen (32 unge), vi ikke ved noget om tre år efter, at de har forladt folkeskolen. Ni af de unge har ønsket at udgå af undersøgelsen, og de øvrige har det ikke muligt at få kontakt med. Der er flere, hvis adresse vi ikke har kunnet finde (heller ikke gennem cpr-nummerregistret) og dermed heller ikke deres telefonnummer. Det har heller ikke været muligt at få kontakt med deres forældre. Så disse 32 unge ved vi ikke noget om, hverken om de slet ikke laver noget, eller om de er fuld gang med en uddannelse eller et arbejde.

7.3 De unge fortæller om deres forløb efter folkeskolen

I interviewene med de 30 unge, som altså er blandt de unge, vi følger i tre år, efter at de har forladt folkeskolen, angiver de unge selv, at grunden til, at de ikke blev på efterskolen, er, at "de kede sig", og at det ikke var det, de regnede med fx med hensyn til undervisning, eller at de ikke kunne enes med de andre unge på uddannelsen. I enkelte tilfælde er det også skuffelse over ikke at få lært nok fagligt, mens andre syntes, de fik lært rigtig meget.

En tredjedel af de interviewede unge var på efterskole, det første år. Der er kun fire, der fortsætter et år til på efterskolen, selvom det var den oprindelige plan. I stedet startede enten på produktionsskole, optages på teknisk skole og/eller starter i arbejdspraktik. De unge vil være tømrere, frisører, tjenere, gartnere, mekanikere e.l.

Flere unge skifter ofte mellem forskellige aktiviteter

Det andet interview med de unge, to år efter at de har forladt grundskolen, viser et billede af flere unge, som gennemgår og allerede har gennemgået en række skift i deres arbejds- og uddannelseskariere. De ofte hyppige skift er præget af perioder med ledighed, indtil den næste aktivitet dukker op i form af et tilbud om praktik eller uddannelse. Det kan være den unge, der selv finder et

job fx i et supermarked eller et job som arbejdsmand, men det kan også være studievejlederen på uddannelsesstedet eller en af kommunens vejledere, der finder en aktivitet, fx arbejdspraktik til den unge.

De tre unge, der nævntes i foregående kapitel, nemlig Kim, Anita og Marianne har skiftet aktivitet, da vi interviewer dem de følgende år. De ligner på den måde flertallet af de unge i interviewundersøgelsen.

Kim kom på efterskole umiddelbart efter folkeskolen. Han var glad for det og ville være gartner. Da Kim interviewes året efter, fortæller han, at han alligevel ikke var så glad for efterskolen, og derfor valgte at stoppe efter det første år. Året efter starter han på landbrugsskolen. Året efter igen (tredje år efter han forlod folkeskolen) er han startet på teknisk skole.

Anita startede også på efterskole umiddelbart efter folkeskolen, men hun syntes, at undervisningen var svær. Hun holder ud et år, stopper og får derefter arbejde i en brugs, som hun stadig har ved tredje opfølgning året efter igen.

Marianne startede i arbejdspraktik hos en gartner umiddelbart efter folkeskolen. Selvom de gjorde meget på hendes arbejdssted for at støtte hende, gik det ikke. Hun bliver fyret. Marianne mister efterfølgende sit job gentagne gange, fordi hun ikke kan læse og har svært ved at huske selv simple ordrer.

Flere af de interviewede unge har således talrige skift i de tre år, vi følger dem. Der "går et eller andet galt" enten fagligt eller socialt for dem, så de må skifte aktivitet. Men det er værd at bemærke, at de ikke mister modet, men fortsætter på den næste aktivitet med en stor optimisme og tro på, at denne gang lykkes det.

De unges sociale problemer er en væsentlig årsag til hyppige skift

Nogle unges problem er i lige så høj grad betinget af sociale som faglige problemer ifølge deres egne udsagn, og af det at de "hurtigt keder sig". De bliver således med andre ord hurtigt trætte af den nye aktivitet, eller de kan ikke enes med de andre unge eller voksne på skolen eller arbejdsstedet. Det betyder også ofte skift, og at de unge kun er kortvarigt på de enkelte aktiviteter. Det er Kristina, Frode og Michael eksempler på.

Kristina er på efterskole det første år efter, at hun har forladt grundskolen. Der er en del problemer blandt pigerne på skolen. Piger med et hidsigt temperament. Hun kommer over på en anden efterskole, men bliver smidt ud, fordi hun tilsyneladende har begået hærværk på skolen sammen med nogle andre piger. Da hun interviewes andet år efter grundskolen, fortæller hun, at hun går på produktionsskole, men at hun er skoletræt, og kan ikke lide de andre piger på skolen. Nu vil hun gerne være sygehjælper.

Frode startede på produktionsskolen efter folkeskolen. Han har venner på skolen og kan godt lide skolen, men fortæller, at han har svært ved at koncentrere sig. Han laver ofte ballade, hvorfor ved han ikke – måske fordi han keder sig. Han vil gerne være kunstner. I andet interview året efter fortæller han, at han er blevet smidt ud af produktionsskolen. Han skiftede mellem fire forskellige hold. Han sad i skolen og faldt i søvn, fordi han sad længe om natten og spillede computer. Det bliver planlagt, at han skal på VUC med henblik på at tage 10. klasse. Året efter er han kommet på VUC. Han har en støtteperson, han er rigtig glad for, og som hjælper ham meget.

Manja gik på en efterskole for ordblinde det første år efter folkeskolen. Hun trivedes rigtig godt på skolen og havde mange venner. Hun følte, at hun havde meget frihed på skolen modsat derhjemme, hvor der var mange regler. Hun var på det sværeste faglige niveau på skolen. Hun følte, at hun fik rigtig meget ud af at gå på skolen. Lærernes mål var at få dem til eksamen, derfor følte hun også, at hun blev taget mere alvorligt, end hun gjorde på den forrige skole, som hun ikke særlig glad for. Ville gerne på hf og bagefter have en militærkarriere. Faderen støttede hende i hendes ønsker. Ved andet interview fortæller hun, at hun er holdt op på efterskolen, og at hun siden sommerferien har haft forskellige jobs. Hun fik ikke sin 9. klasses afgangsprøve på efterskolen, sådan som hun gerne ville. I sine jobs rager hun hurtigt uklar med sin arbejdsgiver og bliver fyret, men hun har hver gang haft let ved at få job igen. Hun har stadig en god relation til en lærer på efterskolen. Denne har nu fået hende at tage sig sammen. Hun vil nu søge ind på teknisk skole for at blive frisør.

At lære at læse er stadig et centralt mål for de unge

Nogle enkelte unge refererer, at de har gjort store fremskridt med hensyn til deres læsefærdigheder, andre slås stadig med læsefærdigheder to år efter, at de har forladt folkeskolen, hvilket de oplever som en stor barriere for at kunne få en uddannelse endsige et arbejde. En manglende færdighed, som generelt generer dem utrolig meget, og som de er meget flove over:

Marianne fortæller: Min mor har også altid sagt "Marianne, du har udseendet og din charme med dig og folk de falder for dig med det samme. "Men så... så er jeg bare bange for, at folk de senere siger "hvorfor kan hun ikke læse, og hvorfor kan hun ikke regne, og hvorfor hører hun ikke efter?" Jeg er bange for, at folk de tænker, "nej,

så kan vi ikke bruge hende alligevel, for hun kan ikke skrive og hun kan ikke tage en telefon”.

Støtte fra en voksen i de unges omgivelser er væsentlig for de unge

Støtte fra voksne betyder meget for de unge. Det var også noget, de unges forældre og lærerne påpegede, at de unge fremover ville have stort behov for.

Undersøgelsen viser da også, at det er meget afgørende, om de unge får den nødvendige støtte. Der er således flere eksempler på forløb, hvor en vejleder, støtte- eller kontaktperson eller forældrene formår at støtte den unge rigtig meget, hvilket har stor betydning for, i hvor høj grad den unge selv kan fastholde sine planer og kan fastholdes i sine planer. Det viser følgende tre eksempler, hvor nogle unge klarer sig rigtig godt. Unge som følger og formår at holde fast i de planer, de har for deres fremtid.

Benny, Lennart og Peter er eksempler på sådanne unge. Unge med helt forskellige forløb og forudsætninger.

Benny får med hjælp fra sin vejleder planlagt en særlig arbejdspraktik som lydtekniker. Bennys drøm har altid været at blive noget med lys og lyd. Han følger sin plan med kraftig støtte fra sin vejleder og sine forældre.

Lennart går stik imod UU-vejlederens råd og følger sine ønsker om at begynde på handelsskolen, og får i stedet kraftig opbakning fra sine forældre. Lennart vil være noget med handel.

Peter vil bare arbejde. Han bakkes kraftigt op af mester på sin arbejdsplads. Det boglige er alt for svært for ham, og han er ved at miste troen på, at han nogen sinde lærer at læse.

Benny siger i første interview, at han ikke gad gå i skole, det var bare ikke ham. Efter folkeskolen fik han en særligt tilrettelagt læreplads (udviklet i et samarbejde mellem kommunen, forældre og virksomhed) som lydtekniker. En tidligere folkeskolelærer hjælper ham med matematik og dansk. Benny trives med det, han laver og fø-

ler, at han er god til det. Han føler sig respekteret og anerkendt for sin kunnen, og han får hjælp, hvis noget er svært. Han bruger næsten al sin tid på at arbejde, går tidligt om morgenen og kommer sent hjem. Benny er meget målrettet og ved, hvad han vil. Om fremtiden siger Benny, at han gerne vil fortsætte på sin nuværende arbejdsplads, og at han om ½ år skal på teknisk skole... Om 10 år vil han være cheflydtekniker og have lejlighed i København, tjene en masse penge, ha' bil og en familie. Ved sidste og tredje opfølgning er Benny fortsat på samme arbejdsplads og skal snart starte på teknisk skole, og det går godt.

Lennart har hele sin skoletid haft problemer med matematik og læsning, men han har aldrig mistet selvtilliden. Lennart kom på efterskole efter grundskolen, men tog hjem efter en uge, fordi han ville på handelsskole. Lennart kom ind på handelsskolen og begyndte på hg. I hans klasse er der nogle elever, der får ekstra dansktimer, men Lennart er for dygtig til dansk til at være blandt dem, der skal have ekstraundervisning. Lennart synes, at han lærer meget på skolen. Han synes også, at der er meget at lave, men han får alligevel afleveret sine ting til tiden. Han fik et chok på handelsskolen, fordi det ikke var så afslappende som i folkeskolen. Lennart besluttede selv, at han ville på handelsskole. Hans forældre er en god støtte for ham. Ved andet interview året efter fortæller han, at han fortsat går på handelsskolen og er glad for det. Han får stadig ingen ekstra undervisning, men klarer sig godt, selvom det er hårdt. Han mener, at han klarer handelsskolen, fordi det er noget, han selv har valgt. Hans vejleder i folkeskolen frarådede ham at starte på handelsskole, men hans forældre støttede ham i hans ønske. Vejlederen mente, at han skulle ud at lave noget praktisk. Med hensyn til fremtiden vil han gerne

"være noget med handel, sælger e.l. "Ved tredje interview er han færdig på hg og er ved at finde en læreplads som butiksassistent.

Peter er arbejdsmand hos en murermester som led i et toårigt EGU-forløb. Til jul skal han på kursus. Han skal have stort kørekort, stilladskursus, truckcertifikat og murergrundkursus. Han skal i lære de næste to år hos den mester, som han er i arbejdspraktik hos. I andet interview fortæller han, at han fortsat er i EGU-forløb. Han er ved at tage truckførerkort. Han har vænnet sig til, at han har svært ved at læse. Men vil søge at gøre noget ved det, og vil på aftenskole for at lære det, selvom læreren i folkeskolen sagde, at han aldrig ville lære at læse... Forældrene fortæller i et interview med dem, at han forsat er glad for murerarbejde., hvor han er ansat som arbejdsmand. Hans mester støtter ham rigtig meget. På teknisk skole har de sagt, at de nok skal hjælpe ham igennem. De vil sætte en ekstralærer på ham for at støtte ham i at blive bedre til at læse.

Ovennævnte tre unge er eksempler på unge, der ved hvad, de vil, og som støttes af voksne i deres omgivelser. Men der er eksempler på andre unge, som ikke får tilsvarende støtte, som ikke er bogligt stærke, og som måske kommer fra socialt svage miljøer, hvor forældrene ikke magter at give dem den nødvendige støtte. Og hvis der ikke er en professionel vejleder til at støtte dem, går det måske galt. Markus og Mikkel er eksempler på sådanne unge.

Markus fortæller ved første interview, at han er på skole tre dage om ugen og arbejder to dage om ugen i et rengøringsfirma. Han er meget glad for at arbejde de to dage om ugen og fortæller, at han har meget lettere ved at komme op om morgenen, end da han gik i skole. Da Marcus gik i folkeskolen, pjækkede han meget. Han vil

hellere ud og arbejde end gå i skole. Marcus har begået noget småkriminalitet og ved at han skal holde sig på måtten de næste par år, ellers kommer han i fængsel. Marcus kunne godt tænke sig at være håndværker. Ved andet interview året efter er Marcus blevet smidt ud hjemmefra. Han kan ikke enes med sin far. Han er på nu på VVS-uddannelsen på teknisk skole. Det er han rigtig glad for, men hans vejleder fortæller, at han har svært ved at komme op om morgenen, og at han ingen støtte får, hverken fra sine forældre eller sin kæreste, som han bor sammen med, og som ikke laver noget. Han har tidligere haft store problemer med vold og misbrug. Han har det svært på teknisk skole og har meget fravær.

Mikkel går på efterskole for unge med indlærings- adfærdsvanskeligheder. Mikkel gider ikke undervisningen og laver af og til ballade, og så ryger han uden for døren. Han fortæller, at han "er mere uden for døren end i folkeskolen". Han kan ikke overskue et år mere, men gider heller ikke arbejde. På efterskolen har han gode kammerater. Ved andet interview er han fortsat på efterskolen. Har netop været på brobygningsforløb på en erhvervsskole i transport og mekanik. Det var vist hans vejleder, der fandt det. Han er nu i botræning på efterskolen, men ellers laver han ikke særlig meget. Han sidder mest ved computeren "Jeg laver faktisk ikke rigtig andet. Du kan gøre, hvad du vil her, bare du kommer til timen, det er helt fint". Mikkel bryder sig ikke om forandringer, så han vil helst blive på skolen. Forældrene oplyser, at han har meget brug for tryghed, og at der ikke skal meget til for at slå ham ud. Forældrene synes, at det vigtigste er, at han udvikler sig socialt og får selvtillid. De fortæller, at Mikkel er meget lidt initiativrig, han regner med at omgivelserne tager sig af ham. Forældrene giver sig selv skylden: "det er vores egen skyld, vi har

også været for eftergivende". Forældrene har selv haft store personlige problemer.

7.4 Forældrene om hjælpen fra kommunen

I foråret 2008 pointerer flere forældre i de afsluttende kommentarer i spørgeskemaerne, at de ikke mener, at kommunen har gjort nok for deres barn.

I sidste runde af spørgeskemaundersøgelsen foråret 2009, spørges forældrene derfor om, hvilke erfaringer de har med hjælpen fra de offentlige myndigheder med henblik på at støtte barnet i at få et godt voksenliv med beskæftigelse eller anden aktivitet. Der er 60 forældre(par) ud af 128, der besvarer dette spørgsmål. 40 ud af de 60 forældre (67 %), svarer, at de ikke mener, at kommunen har gjort nok for at hjælpe deres barn. Det kan ikke udelukkes, at det især er forældre, der synes, at de har dårlige erfaringer med hjælpen fra deres kommune til deres barn, der svarer. Men samlet set er det en to tredjedele af forældrene til de unge i undersøgelsen, der ikke synes, at der er gjort nok for deres barn, når de spørges to år efter, at deres barn har forladt grundskolen.

I det følgende opridses de problemstillinger, forældrene har mødt i kontakten med det offentlige. Forældrene nævner kommunen som en samlet enhed/myndighed. Det er sjældent, de fx konkretiserer hvilken afdeling, de har haft kontakt med i "kommunen".

Vi har selv skullet finde tilbuddene

Det, der går igen i flere forældres kritik er, at de som forældre har været nødt til at være meget ihærdige med hensyn til at få hjælp til deres barn. Sagt med forældrenes ord, har de været "nødt til at kæmpe" for at få nogle tilbud til deres barn. De samme forældre nævner også, at de ikke har oplevet opfølgning eller løbende vejledning ved et UU-center e.l.

Forældreudsagn (eksempler):

"Vi har som forældre selv skulle finde tilbuddene. Kommunen har været fuldkommen inaktiv"... "Hvis vi ikke som forældre havde presset på, fulgt op og fulgt op, så var vi ikke kommet langt i systemet"... "De offentlige myndigheder har ikke været hjælpsomme. Vi har selv kæmpet en kamp med vores søn og gør det endnu". ... "Jeg har selv, som forælder, skullet tage kontakten til det offentlige hele tiden. Vi har manglet råd, vejledning og en kontaktperson"... "Jeg har selv måttet finde muligheder og sørge for at få ham ind". ... "Som forældre, skal man virkelig selv kæmpe for sit barn, for kommunen gør ingenting, hvis vi ikke selv kommer med ideer".

"Vi er glade for, at vi som forældre kan støtte ham, da vi ikke rigtig mærker nogen hjælp fra det offentlige"... "Det offentlige har intet gjort, og vi ved ikke, hvad de har at tilbyde. Vores søn har selv skaffet sin læreplads"... "Vi har ikke fået nogen opbakning fra sagsbehandlere eller socialrådgivere. Der er ingen, der møder op til konferencer om vores søns fremtid. Det er en evig slåskamp om økonomisk hjælp. Det er ikke på nogen måde fair hverken over for den unge eller hans forældre at skulle slås med myndighederne. Det er nok at skulle håndtere og acceptere et handicap, samt det at være anderledes".

Vi føler os magtesløse

Flere blandt de 40 forældre mener altså, at hjælpen fra kommunen har været for lille, og at de i deres kamp for at få aktivitets- eller uddannelses tilbud til deres barn har følt sig magtesløse.

"Der skulle være en tættere kontakt til unge med særlige vanskeligheder. Som forældre er man lidt magtesløs og kunne godt bruge lidt bistand ude fra"... "Vi løber tit panden mod muren som forældre. Man skal hele tiden forklare sig frem, da vi i alt har haft otte sagsbehandlere. Så vi er meget utilfredse og frustrerede i forhold til støtte fra det offentlige".

Hjælpen fra kommunen opfattes fra flere forældres side som fraværende. Flere kommenterer tillige, at hjælpen har været lang tid undervejs;

"Han har ventet for længe på opholdet, som var lovet, efter efterskoleopholdet. Alt for lang og rodet arbejdsgang af kommunen".

Forældrene er i stedet selv gået ind i at finde et tilbud til deres søn/datter og har selv finansieret tilbuddet:

Forældreudsagn:

"Vi har ingen hjælp fået af kommunen. Efterskolen synes, at han skal blive ét år mere, men kommunen ved ikke, om det kan bevilliges"... "Der synes ikke at være resourcer til at hjælpe de unge i kommunen, der har det svært... Vi har selv fundet frem til tilskud osv."... "Vi har selv måttet kæmpe for, at han kom på efterskole og har ikke fået nogen støtte fra kommunen, men betalt det hele selv. Der var ingen forståelse fra kommunens side, og økonomi kom forud for personen. Det er uacceptabelt".

"Kommunen mener ikke, at vores søn er syg nok, så de vil ikke hjælpe med løntilskud. Han ender nok som dranker eller narkoman, da der ingen tilbud er til ham"... "Vi oplever, at det er vanskeligt at finde egnet tilbud efter

specialskolen"... "Jeg synes godt, at der kunne være flere muligheder til børn og unge, som har indlæringsvanskeligheder"... "Vi gør selv meget, men har endnu ikke set de offentlige myndigheder tilbyde noget".

Kommunen giver slip, når de unge fylder 18 år

Et andet problem, som flere forældre nævner, er, at de oplever, at kommunen slipper ansvaret, når den unge bliver 18 år, og at evt. tilbud om uddannelse og aktivitet ophører. Det er på dette tidspunkt, hvor den unge skifter fra familieafdelingen over i jobcentret i kommunen. Det skulle ikke i sig selv betyde et brud, men det oplever forældrene, at der gør.

Kommunernes nye forpligtelse til at give særligt svage unge et treårigt forløb med særligt tilrettelagt undervisning (STU) er der kun et enkelt eksempel på blandt de unge. Men det kan ikke udelukkes, at flere unge er inde i et sådant forløb uden at forældrene ved, at det er det uddannelsesforløb, den unge er inde i. Derimod oplever vi nogle desperate forældre, som ikke aner, hvad de skal stille op med deres barn, som bare sidder derhjemme uden at foretage sig noget.

Forældreudsagn:

"Det er for dårligt, at der ikke er flere tilbud fra kommunen, og at de fralægger sig ansvaret, når den unge bliver 18 år"... "Nu er hun over 18 år, og så kommer der ikke længere tilbud fra kommunen"... "Situationen er af helvede til, vores søn sidder bare derinde på sit værelse uden at lave noget"... "Der er et for stort spring, når de bliver 18 år".

Positive oplevelser i forhold til hjælp fra kommunen.

Ud af de 60, som har svaret på spørgsmålet, om de har modtaget tilstrækkelig hjælp fra kommunen, er der som nævnt ovenfor 20 af disse forældre, som er tilfredse med den hjælp, de og deres barn

har modtaget. Der er dog ikke så mange af disse, der har kommenteret deres svar.

Forældredsagn:

"Vi synes, at der er et godt samarbejde med de offentlige myndigheder. Det har hjulpet vores barn godt på vej indtil nu"... "Alle tilbuddene fra kommunen har vores datter selv sagt nej til"... "Ja, meget! Kommunen har været en kanon hjælp"... "Vi har fået god støtte fra UU-vejlederen og jobcenteret".

Caroline er et eksempel på en ung, hvor kommunikationen mellem forældre og kommune går helt galt.

Caroline er en pige med generelle indlæringsvanskeligheder. Hun har gået på specialskole. På specialskolen bliver det besluttet, at Caroline skulle gå på PAU - en praktisk almen uddannelse for unge med særlige behov, men da Caroline ikke er gammel nok til denne uddannelse, kommer hun først et år på produktionsskole.

Caroline får et arbejde hos en frisør med løntilskud fra kommunen, og hun ønsker derfor ikke at starte på PAU. Kommunen får lavet en psykologisk test af hende og konkluderer ud fra denne, at hun ikke skal fortsætte med at arbejde hos frisøren. UU-vejlederen holder et møde med Carolines chef, hvor han fortæller, at kommunen ikke længere vil give løntilskud til Caroline. Carolines chef forsvarede Caroline ved at sige, at han i høj grad mener, at Caroline er egnet til arbejdet som frisør. Kommunen holder dog fast i, at Caroline skal på PAU, og at de gerne vil hjælpe til, hvis Caroline gerne vil i lære et sted, efter at hun har gået på PAU. Caroline er dog fast besluttet på, at hun ikke vil på PAU og bliver ved

med at arbejde hos frisøren. Carolines chef beslutter, på trods af at Caroline ikke længere får løntilskud, at fortsætte med at have hende som fuldtidsmedarbejder.

Carolines mor fortæller om forløbet med kommunen som en meget dårlig proces. Hun fortæller: "De har ikke hjulpet en skid!". Kommunen tilbyder Caroline at komme på PAU, og hvis hun ikke tager imod tilbuddet, vil de ifølge mor og Caroline ikke hjælpe hende videre. Caroline tager ikke imod tilbuddet, og moderen fortæller, at de i dag er glade for at være sluppet ud af "kommunens klør". De har ikke været i kontakt med kommunen det sidste halvandet år.

Flere af Carolines klassekammerater fra specialskolen har i dag intet at tage sig til, og Carolines mor beklager sig over, at kommunen ikke følger op og hjælper disse unge med at få startet et liv. Hun er bange for, at de ender som dem, der sidder bag brugsen og drikker øl, fordi de intet har at tage sig til. I dag har Caroline det rigtig godt. Hun føler, at hun er god til sit arbejde og føler sig anerkendt på sin arbejdsplads. Caroline bor stadig hjemme, men hendes mor fortæller, at hun mener, at hun sagtens kan klare sig selv på længere sigt.

Caroline er både et godt eksempel på, at kommunikationen mellem familie og kommune ikke fungerer. Det er svært at vide, hvilke intentioner, kommunen har haft med sit forslag, men de får aldrig argumenteret eller kommunikeret med familien på en sådan måde, at det gav mening for familien. På den anden side er det et godt eksempel på en ung, der klarer sig godt og får sine ønsker opfyldt, fordi hun har forældre, der støtter hende, og er heldig med en arbejdsgiver, der også ønsker at støtte hende.

7.5 Konklusion

De unge følges henholdsvis to og tre år efter, at de forlod folkeskolen. Det viser sig, at de færreste unge bliver på efterskolen mere end et år, selvom planen for flere af de unge var, at de skulle blive der to år. Flere holdt desuden op, inden det første år var gået. Deres begrundelse var især, at de "kedede sig", hvilket kan dække både over, at de ikke havde det godt med kammeraterne, og at de synes, at det undervisningsmæssige tilbud ikke svarede til deres forventninger. Det kunne også være tilfældet, at det faglige niveau var for højt for nogle og for lavt for andre. Stort set alle synes at modtage særlig undervisning evt. i form af specialundervisning. Nogle havde det mål, at de skulle have en 9. klasse afgangsprøve på efterskolen, men ingen af de unge fortæller, at det lykkes.

Efter efterskolen kommer de unge typisk i arbejdspraktik i tilknytning til, at de starter på teknisk skole eller starter i en form for arbejdspraktik med henblik på senere at komme på teknisk skole. Der er nogle få, der er i EGU-forløb og en enkelt i STU-forløb. Enkelte klarer sig helt på "almindelige" betingelser på erhvervsskolen/handelsskoler uden støtte.

De unge, der klarer sig bedst, dvs. følger det planlagte uddannelsesforløb eller lykkes med at opnå det, de vil, er især karakteriseret ved, at deres vanskeligheder er forholdsvis afgrænsede fx svær dysleksi eller autistiske træk som fx Aspergers syndrom, at de har mindst en kontinuerlig voksenstøtte ved en vejleder, en arbejdsgiver og/eller deres forældre, samt at de kan fungere socialt på arbejdspladsen eller uddannelsesstedet.

De unge uden voksenstøtte, som har svært ved at tilpasse sig en arbejdsplads/en uddannelse socialt, har især problemer. Det er også især i denne gruppe unge, hvor vi i de tre år, vi følger dem, ser en række skift, fordi de ikke kan indgå i sociale sammenhænge, men i stedet hurtigt kommer i konflikt med deres omgivelser. Desuden har de unge med svage intellektuelle ressourcer, det svært. De har svært ved at huske en besked, og de opnår ikke at få lært at læse selv enkle tekster. Det er især disse to grupper af un-

ge, som man kan frygte aldrig finder en placering på arbejdsmarkedet.

Fra forældreside påpeges det, at mange forældre oplever, at de har måttet kæmpe for at sikre de unge de rigtige eller de bedste tilbud. Flere forældre synes, at det har været en hård kamp, hvor det ikke altid har været let at få en god kontakt med de offentlige myndigheder, der varetog deres barns sag. Forældrene har både i spørgeskemaer og interview påpeget, at de forventer, at deres barn mange år endnu vil få behov for støtte både fra dem som forældre og fra de offentlige myndigheder, og det er det, de kæmper for. En særlig problemstilling, som forældrene peger på, er grænsefladen mellem kommunens familieafdeling og kommunens jobcenter, dvs. at de oplever, at der er et brud i hjælpen til deres unge søn/datter eller rettere, at den synes at stoppe. Klagerne kommer bl.a. fra forældre, hvis søn/datter gemmer sig inde på sit værelse og ikke er i gang med noget som helst. Det er disse unge, det også er svært for os at få interviewkontakt med.

8 De unges selvbillede: Cases

8.1 De unges fortællinger om sig selv

De fleste unge i undersøgelsen har oplevet talrige fallitter både i deres skolegang i folkeskolen, hvor de har oplevet sig selv som ”de dumme” og måske også har oplevet mobning og drillerier fra de andre børns side. De unge og deres forældre fortæller om ofte flere skoleskift i løbet af deres folkeskoleår, fordi det var svært for skolen/kommunen at finde det rette skoletilbud til dem, og fordi specialklasserne typisk er placeret på nogle få skoler i kommunen.

Denne gruppe unge er således tidligt trådt ind i et system, her et ”specialundervisningssystem”, hvor de unge så at sige først og fremmest defineres ved deres diagnose (specialundervisningselev, elev med ADHD osv.). På denne måde opnår de, hvad nogle ville kalde en ”problemidentitet” (jf. Järvinen og Mik-Meyer 2003), som er et produkt af den klientgørelsesproces, der foregår, når et individ møder en velfærdsinstitution eller et hjælpesystem. Denne såkaldte klientgørelsesproces fortsætter, når de unge træder ud af folkeskolen, hvor de fortsat har brug for særlig hjælp.

Denne proces og de fortællinger, der dannes omkring de unge, påvirker de unges selvopfattelse og selvforståelse. De har gentagne gange hørt sig selv omtalt som en del af gruppen af ”de svage unge”, ”unge der har indlæringsvanskeligheder”, ”specialundervisningslever” o.l., og det bliver så let den eneste og mest dominerende fortælling om dem selv. En fortælling, et ”narrativ”, som sætter dem i en bestemt position med bestemte og afgrænsede handlemuligheder set ud fra deres og omgivelsernes perspektiv (White 2006, Morgan 2005). De bliver ”objekter” for indsatser mere end aktører i deres eget liv, dvs. unge der bestemmer over eget liv og bevæger sig i den retning, de selv ønsker, fordi de mere ser i begrænsninger end muligheder og alternative identiteter. Når det går galt, henfalder de tit til at fortælle historien om sig selv som specialundervisningselev. Omvendt er der også mange tegn

på, at de forsøger at kæmpe sig ud af denne identitet og blive som alle andre unge.

Da de unge forlader folkeskolen og skal videre ud i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet, har de fuld tillid til, at de nok skal klare det. De glæder sig og især til at få en ny identitet, hvor de viser, at de kan noget, og de har fuld tillid til, at de nu nok skal få lært fx at læse. På denne måde har specialundervisningen haft en effekt i form af, at den har givet de unge selvtillid og mod på tilværelsen.

Men for en del af de unge begynder problemerne hurtigt. De bliver trætte af den efterskole, de er kommet på, synes ikke rigtig de kan klare sig. De kommer hjem, og for nogle bliver det starten på hyppige jobskift. På denne måde gentages historien fra folkeskolen.

Andre unge klarer sig bedre. De formår med støtte fra deres forældre, vejledere og arbejdsgivere at opnå netop det, de har drømt om. Den ihærdighed stort set alle de unge har, da de forlader folkeskolen, bibeholder de, fordi de kommer lige præcis derhen, hvor de gerne vil. Det være sig et job eller en uddannelse.

Det forløb, de unge har i folkeskolen, og det forløb, de har efter folkeskolen, er med til at forme deres identitet og deres billede af sig selv. Det bliver fortællingen om dem selv, som de præsenterer i vore interview med dem. En fortælling, der viser deres billede af sammenhængen mellem fortiden, nutiden og fremtiden. I denne fortælling har de konstrueret deres eget billede af virkeligheden og af sig selv samt deres forklaringer på, hvorfor ting skete.

I de følgende tre fortællinger, som de unge kan fortælle om sig selv, ser vi verden gennem deres øjne og de konstruktioner, de har om virkeligheden.

8.2 Paul

Paul har stort set hele sin skolegang gået i specialklasse. Efter folkeskolen kommer han på efterskole. Han har altid drømt om at arbejde som cykelmekaniker, men det lykkes ikke, og han må give

op efter tre praktikperioder. Han kommer et år på produktions-skole. Ved tredje og afsluttende interview er han begyndt på malarlinjen på teknisk skole.

Pauls billede af sig selv er, at han er god til praktiske ting. Sin skolegang i folkeskolen har han ikke fået meget ud af. Hans forklaring på dette er, at det ikke var seriøst, og at de andre elever larmede. Men samtidig fortæller han, at hans "hjerne" ikke er god til at tænke, regne og læse, og at han går i sort, når han føler sig presset eller har svært ved noget. Efterskolen er bare noget, der skal overstås, her lærer han heller ikke noget, det er bare kedeligt (ligesom i folkeskolen).

Det billede, han giver af sig selv, kan tages som tegn på, at han let giver op, når han kommer i en indlæringssituation, måske fordi han har meget svært ved at lære noget, men også fordi hans tillid til sig selv er meget lille - og hans forklaring er, at det er kedeligt, derfor lærer han ikke noget. Han forsøger derfor at undvige boglige indlæringssituationer.

En anden fortælling, Paul har om sig selv er, at han ikke "kan tænke i pressede situationer", og det kommer til at påvirke hans boglige præstationer i negativ retning. Paul føler sig stærkest på det praktiske område, og det er her, han sejrer.

Paul om sig selv: *"min hjerne den er ikke så god til at tænke og regne og læse og sådan noget, jeg går i sort, når jeg bliver nervøs eller har svært ved noget".* Han fortæller, at han er god til praktiske ting som at *"at knække fliser"* eller *"at male"* eller *"at spille fodbold"*.

Om folkeskolen: Han er meget vred over, at han ikke oplever at have lært *"noget vigtigt"* (det vil sige dansk og matematik) på skolen. Han fortæller, at han ikke har lært noget, fordi han ikke har haft lektier for *"det ikke var så seriøst"* og eleverne *"næsten altid larmede"*.

Om tiden efter folkeskolen: Paul: *"Jeg tænkte, at nu skal jeg bare gå på den efterskole, og så skal jeg bare have den færdig. Jeg skulle jo gå på en eller anden efterskole".* Men Paul bliver hurtigt træt af efterskolen. Han starter på EGU og i praktik som cykelmekaniker, det job han selv har omtalt som sit højeste ønske for fremtiden, men det går ikke. *"Jeg lavede hele tiden fejl var nervøs for at få skældud hele tiden"*, fortæller han, efter han er stoppet. Han fortæller videre, at han er lettet over slippe for presset. Derefter kommer han på produktionsskolen, hvor han kan komme i praktik som anlægsgartner. Efter fire måneder er han træt af det lidt monotone arbejde. Han bliver tilbudt at få dansk og matematik ved siden af det praktiske arbejde, men har ikke lyst til undervisning.

Paul siger i det sidste interview, hvor han er stoppet på produktions-skole, at han har været glad for skolen: *"Jeg har lært at skære fliser over med en vinkelsliber og at køre med stor plæneklipper. Sådan en stor en og jeg har lært at klippe med hækkesaks. Jeg har lært meget. Jeg er stolt af, at jeg har bygget en terrasse sammen med en af mine venner. Selvom den var lidt skæv".*

På teknisk skole: Paul har selv fået ideen om at blive maler. Hans ven var begyndt på uddannelsen og så fik han også lyst til at prøve. Den lyst er blevet styrket, efter han har været i praktik. Han fik 500 kroner af malermesteren, fordi han havde gjort sit arbejde godt. Det er et skulderklap, der har betydet meget: *"Det var næsten som en svendep prøve, jeg havde lavet ovre ved ham"*. Paul er glad for den nye uddannelse og siger, at *"det hele går fint"*. Men han har svært ved matematikken. Han har kun lavet to sider i det hæfte, som de andre elever er færdige med, og meget af tiden sker det, at han *"bare sidder der"*, fordi han ikke kan følge med. Han håber at komme i lære hos malermesteren, han var i praktik hos, og at han kan blive maler - først og fremmest for at tjene sine egne penge.

Om vejledningen: Efter at Paul er stoppet på folkeskolen, har han ikke talt mere med sin UU-vejleder. På efterskolen har han en kontaktlærer, der arrangerer to praktikophold som cykelmekaniker for ham. Men da han så beslutter at stoppe på efterskolen efter det første år - mod sin kontaktlærers anbefaling - får han ikke noget vejledning om, hvad der så er af muligheder. Han kan ikke huske at have talt med vejlederen fra produktionsskolen mere end én gang, hvor hans mor havde arrangeret et møde.

8.3 Dorte

Dorte har også gået i specialklasse stort set hele sin skoletid. Hun søger efter folkeskolen ind på handelsskolen stik mod UU-vejlederens råd. Men hun holder op efter et halvt år. Hun begynder derefter på klinikassistentuddannelsen, men den afbryder hun og starter på et plejehjem, hvorfor hun starter på social- og sundhedsskolen.

Dortes fortælling om sig selv er en helt anden end Pauls. Dorte er en pige, der ved, hvad hun vil, og som går efter det. Hun vil have et job og en uddannelse, Hun afprøver forskellige ting, og finder det hun gerne vil.

Hendes fortælling om, hvorfor hun har gået i specialundervisning, er, at det var en fejl, hun hørte slet ikke til der, men at hun er flov over, at have gået der, og det er ikke noget, hun fortæller veninderne. Hun accepterer ikke, at hun har haft behov for specialundervisning. Hendes fortælling er også, at *"hun er en speciel pige, der kan klare sig selv"*. Det er noget, hun lægger vægt på, derfor følger hun heller ikke UU-vejlederens råd om, at hun ikke skal begynde på handelsskole. Da det viser sig, at det heller ikke er noget for hende, fortsætter hun ufortrødent og giver ikke op. Da hun finder ud af, at hun vil være social- og sundhedsmedhjælper, er det, fordi hun her bliver værdsat som et klogt menneske, og får papirer og måske en hue, der viser, hun er klog. I Dortes liv handler det meget om *"papirer"*, der kan stemple hende som henholdsvis dum og klog.

Dorte om sig selv: Hun synes, hun er anderledes end andre unge. *"Jeg er anderledes. Jeg er jo en speciel pige. På en god måde, ikke på en dårlig måde. Jeg har altid passet mig selv og kan klare tingene. Jeg har det i mig".*

Om specialskolen: Dorte oplever selv, at hun var *"klogere end de andre"* på specialskolen. Hun er stærkt uenig i skolens vurdering af, at hun har generelle indlæringsvanskeligheder. Hun fortæller, at hun ikke har problemer med at læse og skrive. Hun siger: *"Altså de skide skoleinspektører de kan jo skrive hvad som helst i papirerne ik' å'? det er jo bare de skide papirer der. Og Gud må vide, hvad der står i mine papirer. De har nok sagt at "hende der hun er nok psykisk syg" og... Ved du hvad? "Generelle vanskeligheder" ik' å'? Det står der på papiret... det har de skrevet. Det er klart at man har "generelle vanskeligheder", når de ikke har lært én noget som helst på specialskolen. De sagde, jeg var hidsig – det er klart, det bliver man, når man går sammen med nogle, der er aggressive. Det er ligesom, når man bliver lukket inde på en psykiatrisk afdeling. Ja altså, jeg føler mig mindre værd. Det gør jeg. Så bliver jeg jaloux på min søster, som går på universitetet. Det kan man godt være. Ville du ikke også blive det, hvis du gik på en værdiløs skole?"*

Dorte taler meget om specialskolen. Hendes vrede taber ikke styrke over de næsten tre år, vi følger hende. Hun siger, at hun tænker på specialskolen konstant. *"Jeg går og tænker på det hele tiden. Det gør de fleste. Hvis der er noget, der går galt nu for eksempel med skolen. De forhindrede mig i at komme videre. Og det synes jeg virkelig, var forkert. Det var noget svineri. Vi havde sådan nogle latterlige fag fx "glas og keramik". Og det lærte vi jo ingenting af. Og så i dansktimerne så gik vi tur. Det var jo en fejl at blande de syge børn med normale børn. Og så sad jeg ved siden af en pige, der bare savlede ud over mig. Er det ikke bare flovt?"*

Hun er også meget utilfreds med, at hun ikke har kunnet komme til 9. klasses afgangsprøve. Hun oplevede ikke, at det ville have været for svært for hende, men at hun ikke kunne få lov, fordi *"det gør man ikke på specialskolen"*. På de uddannelser, hun har gået på, siden hun har forladt specialskolen, har det været et problem, at hun ikke kunne komme til at tage afgangseksamen efter 9. eller 10. klasse.

Hun har nogle nære veninder, men selvom hun siger, at det er *"nære veninder"*, så gør hun meget ud af at skjule for sine nye veninder, at hun har gået på specialskolen. *"Det siger jeg aldrig. Jeg siger bare, at jeg har gået i folkeskolen. Og hvis de spørger hvor, så siger jeg bare xx-skolen eller den ved siden af eller sådan noget. Og hvis nogle siger, 'jeg kan se, at du har gået på specialeskolen,' så siger jeg, 'ja, men det har jeg også, men det har kun været en måned"*.

Om tiden efter folkeskolen. Dorte startede på eget initiativ på Handelsskolen. På specialskolen mente de ikke, at hun ville kunne klare det. Men hun bestod grunddelen med fine resultater. Hun bestod endda engelsk, selvom hun ikke har haft engelskundervisning før. Alligevel valgte hun at stoppe. *"Jeg syntes bare det var kedeligt. Men jeg klarede mig fint. Jeg fik fine karakterer"*. Siden startede hun på klinikassistentuddannelsen, fordi hun troede, at hun her ville *"få noget med mennesker at gøre"*. *"Men jeg gad heller ikke være klinikassistent, for der sidder man bare og suger i folks mund"*. Mens hun læste til klinikassistent, havde hun studenterjob på et plejehjem. Lederen fra plejehjemmet spurgte, om hun ikke kunne tænke sig at uddanne sig til SOSU-hjælper.

Ved det sidste interview er Dorte færdig med sin sidste praktikperiode på uddannelsen. Hendes praktik har været i hjemmeplejen, det vil sige, at hun er kørt ud til ældre på scooter otte timer hver dag. Det er gået godt, og hun ser træt, men glad ud: *"Det er sjovt altså. Det er et nemt job. Det er ikke hårdt. Og det er sjovt også, fordi at du taler med mange folk. Og de ældre ser dig på en anden måde... synes jeg. Altså de roser én, hvis man er dygtig."*

Ikke fordi jeg har brug for, at folk skal rose mig. Men de ser én med et andet syn... ja altså... de ser på én som et klogt menneske”.

Om vejledningen: Dorte: *”Jeg vidste jo ikke ret meget. Jeg gik jo bare til min studievejleder (UU-vejlederen). Og han sagde ”jamen du kan bare gå på produktionsskolen, og det gad jeg altså ikke. Og det sagde jeg så. Det gider jeg ikke sådan noget. Så jeg meldte mig selv ind på handelsskolen. Jeg sagde til ham, at jeg gerne ville på handelsskolen, og så sagde han ”nej men det kan du nok ikke klare” og sådan noget. Men så meldte jeg mig bare selv ind, jeg tjekkede det selv ud på Nettet. Der står jo alt om adgangskrav og alting, og så meldte jeg mig selv”.*

Om fremtiden: Dorte føler, at hun ved at færdiggøre en uddannelse allerede har nået sit mest akutte fremtidsmål. *”Jeg drømmer bare om at blive færdig med min uddannelse som social- og sundhedshjælper. Det er det, jeg drømmer om. Og når jeg så er færdig, så køber jeg mig den der social- og sundhedshjælperhue. Jeg drømmer om at stå med den latterlige hue. Ligesom dem man får på gymnasiet eller handelsskolen. Bare at prøve det, at stå med sådan en hat på altså... Det koster måske sved og tårer, men du har købt dig en fremtid. Man skal bare have papirer... Det er godt, at man har papir på, at man har opnået noget i livet. Hvis man ikke har papirer, så sender kommunen en ud til at tage skrald og sådan noget. Og sådan noget det gider jeg ikke. De sender dig alle mulige steder hen, hvis du ikke har papirer. Men når du har papirer, så siger du bare ”jeg har dette her, ik?”*

8.4 Marianne

Marianne har gået i specialklasse den sidste halvdel af sit skoleforløb. Hun vil gerne være blomsterbinder. Hun kommer i EGU-forløb i to år. Hun har skiftende praktikpladser, fordi det ikke går

nogen af stederne. Enten fordi de siger hende op, eller fordi hun selv trives dårligt. Men hun har god hjælp fra sin vejleder, der hele tiden sørger for, at hun har et tilbud. Ved sidste interview tre år efter, at hun har forladt folkeskolen, er hun i job med løntilskud. Der arbejdes fortsat på, at hun får sig en butiksuddannelse i en blomsterbutik.

Marianne betegner sig selv som en charmande pige, men som bærer på en stor hemmelighed, nemlig at hun ikke kan læse. Hun betegner derfor sig selv som en, der ikke er normal. Hun mener, at hun har gået på de forkerte skoler, det er derfor, hun ikke har lært det, hun skulle. Marianne er også meget målrettet, men må hele tiden høre betegnelsen, at hun er dum. Hendes egen forklaring er, at hun er ordblind, og det er en forklaring, hun kan leve med, og som hun åbent kan fortælle andre om. Marianne møder megen modgang, men giver ikke op, formodentlig fordi hun har kontinuerlig støtte af en vejleder først fra kommunens UU-center og senere fra jobcentret.

Om sig selv: Marianne beskriver sig selv som en pige, som folk umiddelbart godt kan lide, og en pige, hvis problemer man ikke kan se. *"Ikke for at være selvglad, men folk falder for min charme. Min mor har også altid sagt "Marianne, du har udseendet og din charme med dig, og folk de falder for dig med det samme". Men så... så er jeg bare bange for, at folk de senere siger "hvorfor kan hun ikke læse, og hvorfor kan hun ikke regne, og hvorfor hører hun ikke efter?" Jeg er bange for, at folk de tænker "nej, så kan vi ikke bruge hende alligevel, for hun kan ikke skrive, og hun kan ikke tage en telefon". jamen det er jo, fordi jeg er ordblind og talblind, og hvis du siger til mig "du skal binde en buket, og så skal du feje butikken, og bagefter skal du sådan og sådan og sådan", jamen så glemmer jeg halvdelen af de ting, du siger til mig".*

Om folkeskolen: For Marianne var det en stor lettelse at komme i specialklasse, fordi hun så længe havde kæmpet for at hænge

på i sin tidligere klasse. *Da jeg gik ovre på den anden skole, der var jeg skjult, fordi de alle sammen sad og kunne læse, og det kunne jeg ikke. Og det var mig, der gik til specialundervisning, når de andre sad med sådan nogle tykke bøger, ik'?* Så der var jeg sådan meget gemt væk. Det ville jeg helst. Så det var dejligt at komme over på en skole, hvor alle var ligesom mig. Der blev jeg sådan... der kunne jeg mærke på mig selv, at jeg blev et helt andet menneske, der blev jeg den glade Marianne, ik'?

Altså, da jeg kom ind på skolen i specialklassen. Der så de andre elever så kiksede ud, og de var mærkelige, når man snakkede med dem og sådan noget. Altså, de så handicappede ud, ville jeg nok sige. Der var en, der ikke havde nogle ben, og jeg kan huske, at jeg tænkte, "åh, hvor er jeg kommet hen?" Jeg følte ikke, at jeg gik i en normal folkeskole. Og mine veninder de sagde også: "Marianne, hvorfor er du kommet derhen, du er jo normal. Hvorfor ser de andre sådan ud?" Men et eller andet sted er jeg jo ikke normal, sådan er det bare. Jeg kan jo ikke læse".

Marianne siger videre: "Jeg har ikke lært nok dansk og matematik og engelsk. Jeg har ikke rigtigt fået hjælp på nogle af de to skoler, jeg har gået på. Og det er jeg faktisk rigtigt ked af. Og det er derfor, jeg skal tage mig meget sammen nu".

Om tiden efter folkeskolen: EGU-forløbet var på mange måder en succes. Særligt danskundervisningen har betydet en stor forbedring for Marianne. "Det bedste det var dansktimerne. Vi havde en fantastisk dansklærer. Hun underviser også voksne ordblinde, så vi tog det helt nedefra, med stavelser og vokaler og konsonanter. Og det har hjulpet meget. Jeg kan mærke det, fordi før læste min mor højt, når jeg fik post, men nu åbner jeg det selv. Jeg kan mærke, at jeg kan læse mere, og jeg kan skrive en mail".

Da hun starter på EGU-forløbet, føler hun sig ikke længere dum, fordi hun har haft to veninder i klassen, der på én gang var både "ordblinde" og "normale" og "smarte i tøjet" som hende selv. Det er første gang, at hun har oplevet at gå sammen med nogen,

der var "som mig", som hun siger, og som ikke enten var "handicappede" eller "normale". Dét har givet Marianne styrke til at give igen, når andre unge har haft fordomme overfor hendes klasse – for hun ser selv EGU som en specialklasse på teknisk skole. *"Der var en af de tandplejerstuderende fra teknisk skole, der sagde til mig en dag: 'Hallo, er I mongoler?'. Så sagde jeg 'nej'. Og så sagde hun, 'nej, det kan godt være, at du ikke er mongol, men nogle af dem fra din klasse ligner nogle rigtige mongoler'. Så tænkte jeg, 'hvad er det for noget at sige?'. Og så sagde jeg bare, 'vi er ordblinde, og vi er i gang med en butiksuddannelse'".*

Da hun ikke har læreplads, og da hun ikke havde mod på at gå på handelsskolen og tage en butiksuddannelse endnu, fik hun arbejde med løntilskud, som hun begyndte på efter sommerferien 2007. Det så lyst ud i starten. Marianne var bevidst om, at hun skulle kunne tage imod ordrer i telefonen. *"Jeg sprang bare ud i dét med at tage ordrer i telefonen. Før der kunne jeg ikke engang bestille en pizza til mig selv. Men da jeg startede det nye sted, sagde jeg bare til mig selv: 'Marianne, nu må du bare springe ud i det!'. Og så havde min mor tegnet sådan en huskeseddel med forskellige farver, som jeg kunne bruge, når jeg skulle tage telefonen. Den havde jeg i en skuffe ovre på arbejdet. Og min kæreste ringede mig op, og så øvede vi som om han var en kunde. Og så gik det faktisk fint.*

Men der gik ikke længe, så gik det galt. De glemte, at jeg er anderledes. Og så blev de irriterede på mig, hvis jeg lavede den mindste fejl. Jeg lavede en fejl, og så gjorde de et kæmpeproblem ud af. De sagde, 'er du dum?', og chefen sagde også, at jeg var dum. Så havde jeg bare det der 'du er dum' oven i hovedet. Og så kunne jeg slet ikke finde ud af det".

En dag brød hun helt sammen. Moren ringede til UU-vejlederen, som tog ud og talte med Marianne og med chefen. Men da Marianne kort tid efter blev syg i to uger, blev hun fyret. Så ringede hendes mor igen til UU-vejlederen og sagde *"nu går det helt galt, hvis vi ikke gør noget".* Han sørgede for, at der blev ind-

kaldt til møde med den nye vejleder fra jobcentret og den nye vejleder fra kommunen. Her fik de hurtigt lagt en plan.

Ved sidste interview, tre år efter hun forlod grundskolen, er hun i et nyt arbejde med 50% løntilskud. Hun fik jobbet gennem sin nye vejleder på jobcentret. *"Nu er jeg mere på det punkt, hvor de andre voksne mennesker er. Jeg er som dem, selvom der selvfølgelig bliver holdt lidt mere øje med mig. Og jeg kan godt bestemme over skolepigerne og sige, at de skal feje et sted eller sætte dem i gang med noget. Det er ikke sådan, at jeg altid står og laver det samme eller altid bare skal feje".*

Om vejledningen: *"Jeg har simpelthen fået så meget god hjælp. Det er også derfor, jeg ikke kan flytte fra kommunen, for så mister jeg jo mit forløb, og så mister jeg alt den hjælp, jeg får her. Uden min vejleder ville jeg stadig stå og feje i blomsterbutikken, og så ville jeg ikke komme nogen vegne... hun har bare været en superhelt. Og hun stod fast dengang, hvor chefen ikke ville betale løn for at have mig".* Den nye vejleder fra jobcentret er hun også glad for. *"Man kan spørge hende om næsten alt".*

Om fremtiden: *"Hvis jeg skal være helt ærlig, så drømmer jeg mest af alt om at få en uddannelse ved bare at arbejde uden at skulle gå i skole. For jeg er rigtigt bange for, at jeg ikke klarer handelsskolen, fordi så kan jeg ikke få en butiksuddannelse, og min vejleder har sagt "hvis du ikke får dig en uddannelse, så får du løn fra kommunen i al tid og evighed" Det er næsten det værste jeg kan forestille mig. Bare at gå derhjemme og få penge af kommunen".*

8.5 Konklusion

De tre fortællinger om Paul, Dorte og Marianne er på mange måder succes historier, for de synes alle tre at være kommet i gang efter tre år, selvom de har skullet afprøve forskellige job og ud-

dannelser. I Mariannes tilfælde synes det at skyldes en meget tæt vejledningsindsats fra UU-center og jobcenter i kommunen. I Dortes tilfælde en stor tillid til sig selv og et ønske om at vise, at hun godt kan klare sig selv. I Pauls tilfælde, at han har tro på sine praktiske evner.

Når dette er sagt, viser de tre fortællinger også, at de unge har god brug for støtte også fremover. Det gælder især Paul og Marianne. De har alle tre fortællingen om sig selv som den, der ikke kan det samme som andre, og den historie må de hele tiden kæmpe med.

Litteratur

Dyssegaard, C. B.; N. Egelund, J. H. Hansen, H. Laustsen & L. Olsen, (2007): *Specialpædagogik i praksis – et felt i bevægelse*. En kvalitativ undersøgelse på 11 danske folkeskoler. Kbh.: Rapport AKF og DPU.

Egelund, Niels (2003): *Undersøgelse af specialundervisningen i Danmark. En kvantitativ og kvalitativ redegørelse på 20.1 området*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.

EVA, Danmarks Evalueringsinstitut, (2007): *Specialundervisning og anden socialpædagogisk bistand. Perspektiver på den rummelige folkeskole*. Danmarks Evalueringsinstitut.

Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.) (2003): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Mehlbye, Jill (2008): *Specialundervisningselevers skolegang og tiden efter*. AKF Working paper.

Mehlbye, Jill & Ulla Højmark (2003): *Børn og unges fritid i Frederiksberg Kommune*. AKF Forlaget.

Morgan, A (2005): *Narrative samtaler*. Hans Reitzels Forlag, København.

Schousboe, Karen (1990): *Slangen i paradiset. Unges holdninger til fremtiden*. Institut for Fremtidsforskning og Undervisningsministeriet.

Undervisningsministeriet (2005): *Bekendtgørelse nr. 1373 af 15. december 2005*.

UNI•C (april 2007): *Statistik og analyse*.

White, M. (2006): *Narrativ teori*. Hans Reitzels Forlag København.

English Summary

Jill Mehlbye

The effect of special-needs teaching in Denmark – what happens after school-leaving age

Young people in special-needs classes/school

The study found that young people who had attended a special-needs class or school had experienced it as a relief to be placed there and had liked going to school. In the special-needs class or school, they were not being constantly subjected to demands which they were unable to meet, and were not exposed to the same degree of bullying as when they were in an ordinary class.

The young people themselves, their parents and the schools all experienced it as a problem that the same special-needs class contained pupils with very different types of learning difficulties and functional levels. Some children can cause a lot of disturbance for the others, and very varied demands are made on the knowledge and skills of the teacher. The schools also mentioned that they found it difficult to provide the teachers with sufficient creative dialogue and supervision in relation to the often very great demands that are made on their professional skills by a pupil group of such varied composition. The schools also found it difficult to obtain suitably qualified teachers.

The following matters relating to special-needs teaching in the Danish Folkeskole (primary and lower secondary school) system need to be discussed with a view to improving the teaching offered:

- The assessment for special-needs teaching. Do the pupils assigned to special-needs teaching form too diverse a group in relation to the qualifications and skills

of teachers and their scope for providing individually tailored instruction?

- How is thorough re-assessment to be ensured, so that the question of whether special-needs teaching is still the appropriate option for the pupil is reviewed at least once a year?
- How is it to be ensured that the teachers receive the necessary training and competence development appropriate to the very broad composition of most of today's special-needs classes?
- How is it to be ensured that special-needs teachers receive the professional and personal supervision that they need?
- How is it possible to avoid the stigmatisation experienced by pupils because they are in a special-needs class?
- How is it to be ensured that the pupils enter into both social and learning relations with other pupils – something that can be difficult, given the very wide composition of the pupil population that we see today?

What happens after school-leaving age

After school-leaving age, the young people's education, training and employment were predominantly characterised by instability and repeated or frequent change, with periods without occupation or other activity. That is not beneficial either to the young people, or from a socio-economic standpoint.

It is therefore needful to discuss how it can be ensured that:

- the young people's reading ability is at least at an elementary practical level, or that they can compensate for lack of reading ability – by using a computer, for example

- the young people have a positive outlook and confidence in themselves
- the young people receive support and attention from their parents
- the young people receive continuous support and guidance from the same adult throughout the first two to three years after leaving school
- the young people obtain work experience placements with employers who give them comprehensive back-up.

Denne undersøgelse handler om unge, som har modtaget specialundervisning i grundskolen. I undersøgelsen følges 128 unge fra deres sidste år i grundskolen og to-tre år efter, at de har forladt grundskolen. Der er gennemført spørgeskemaundersøgelser med eleverne, elevernes lærere og forældre. Desuden er der løbende blevet gennemført interview med 30 udvalgte unge, foruden et besøgsinterview på 12 af de 25 folkeskoler, der indgår i undersøgelsen. Undersøgelsen viser, at de unge efter folkeskolen har et meget ustabil uddannelses- og beskæftigelsesforløb med mange afbrydelser.

Nyropsgade 37
DK-1602 København V

tel: +45 4333 3400

fax: +45 4333 3401

akf@akf.dk

www.akf.dk